

HEYET-İ MİLLİYE'DEN HEYET-İ MERKEZİYEYE SİVİL TEMELLİ DİRENİŞ; NAZİLLİ KONGRELERİ

GRASSROOTS RESISTANCE FROM NATIONAL COMMITTEE TO CENTRAL COMMITTEE: THE CONGRESSES OF NAZİLLİ

Günver GÜNEŞ*, Müslime GÜNEŞ**

Geliş Tarihi/Received:30.04.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 17.06.2019

GÜNEŞ, Günver- GÜNEŞ, Müslime (2019), "Heyet-i Milliye'den Heyet-i Merkeziyeye Sivil Temelli Direniş; Nazilli Kongreleri" Belgi Dergisi, C.2, S.18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2019/II, ss. 1255-1280.

Öz

Kongreler, Türk Milli Mücadelesinde bağımsızlığa giden yolda oldukça önemli bir aşamadır. Anadolu'da işgalin en yoğun yaşandığı Batı Anadolu'da gerçekleştirilen kongrelerin bağımsızlık mücadelesinde Kuva-yı Milliye ile birlikte ayrı bir öneme sahip olmuştur. Haziran 1919'dan Mart 1920'ye kadar Batı Anadolu'da gerçekleştirilen Alaşehir, Balıkesir, Afyon, Nazilli kongreleri Milli Mücadele'de bölgesel merkezi bir otorite olarak etkin bir rol oynamışlardır. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgali ile Batı Anadolu'ya çıkan Yunan işgal kuvvetlerine karşı Kuva-yı Milliye çevresinde oluşan direniş kısa sürede örgütlü bir şekle bürünmüştür. Aydın Sancağında Nazilli Kazası İlerleyen Yunan Ordusu karşısında bölgede adeta sivil temelli direnişin merkezi olmuştur. Kuva-yı Milliye'nin kurulmasında ve Batı Anadolu bölgesindeki dağınık faaliyet gösteren milli heyetlerin örgütlenmesinde üç defa toplanan Nazilli Kongrelerinin büyük etkisi ve ağırlığı söz konusudur. Bölgedeki sivil oluşum önce Nazilli Heyet-i Milliyesi ardından Nazilli Heyet-i Merkeziyesi adlarıyla Kuva-yı Milliye'nin askeri, siyasi ve idari teşkilatlanmasının temelini oluşturmuştur. Nazilli'deki milli örgütlenme kuva-yı milliyenin ve bölge halkının sağlık, barınma, ulaşım, haberleşme, istihbarat, yiyecek, giyecek, taşıt, muhacir ve mücahit ailelerine yardım edip, hizmet götürebilmek için 6-9 Ağustos 1919'da I. Nazilli, 19-23 Eylül 1919'da II. Nazilli, 6 Ekim 1919'da da III. Nazilli Kongrelerini gerçekleştirmiştir. Bir sivil –halk dayanışması olan Nazilli kongreleri, siyasi ve idari örgütlenmenin yanında halkın efelerin, din adamlarının, askerlerin oluşturduğu Kuva-yı Milliye'nin Aydın- Nazilli Cephesinde bütünleşmesini sağlamıştır. Kongre kararlarını uygulayan ve denetleyen Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'nin, Doğu'daki Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Heyet-i Temsiliye hareketi ile yakınlaşması, Doğu ve Batı'da gerçekleştirilen kongrelerle Anadolu'daki Milli Mücadele Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde birleşmesinin alt yapısı hazırlanmıştır.

Nazilli kongresi her ne kadar yerel kongre olsa da, bölgedeki etkinliği, aldığı kararlar ve bunların hayata geçirilmesi ile Aydın Denizli hattında Yunan işgaline karşı direnişin merkezi olmuştur. Nazilli Kongresi Milli Mücadele yıllarında Aydın bölgesinde oluşan tek kongredir.

Anahtar Kelimeler: Aydın Kuva-yı Milliyesi, Nazilli, Nazilli Kongresi, Celal Bey, Ömer Lütfi Bey

Abstract

Congresses are a very important stage in the way to independence in the Turkish National Struggle. The congresses held in Western Anatolia, where occupation was most intense in Anatolia, had a special importance together with National Forces in the struggle for independence. The congresses

* Dr Öğretim Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti ABD Aydın , ggunes65@gmail.com, (orcid.org /0000-0002-4255-5288).

** Dr Öğretim Üyesi Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler ABD- Aydın, mgunes68@gmail.com, (orcid.org /0000-0002-9088-3390).

of Alaşehir, Balıkesir, Afyon and Nazilli, which took place in Western Anatolia from June 1919 to March 1920, played an active role as a regional authority in the National Struggle. The resistance against the Greek occupation forces to the Western Anatolia with the occupation of İzmir on May 15, 1919, took place in an organized form in a short period of time. The Nazilli Accident in the Sanjaks of Aydın has been the center of the civil-based resistance in the region against the advancing Greek Army. Nazilli Congress convened three times in the establishment of the National Forces and the organization of national delegations in the Western Anatolia region. The civilian formation in the region was the basis of the military, political and administrative organization of the National Military Council with the names of the Nazilli Committee and the Nazilli Committee. Nazilli national organization of the nation and the people of the region, health, housing, transportation, communication, intelligence, food, clothing, vehicles, immigrants and mujahedeen families to help and service in the 6-9 August 1919 I. Nazilli, 19 -23 September 1919 II. Nazilli, on October 6, 1919, III. Nazilli Congresses. Nazilli congress, which is a civil-solidarity solidarity, ensured the integration of Kuva-yı Milliye, which consists of efes, clergymen, soldiers, as well as political and administrative organization. The convergence of the Nazilli delegation, which implements and supervises constitutional decisions, with the movement of the Delegation of the delegation led by Mustafa Kemal Pasha led by the East, and the infrastructure of the convergence in the East and West with the leadership of the National Struggle Mustafa Kemal Pasha in Anatolia were prepared.

Although the Nazilli congress was a local congress, it became the center of resistance against the Greek occupation on the Aydın- Denizli line with its activities in the region, its decisions and their implementation. Nazilli Congress is the only congress in the Aydın region during the National Struggle years.

Keywords: *National Forces of Aydın, Nazilli, The Congress of Nazilli, Celal Bey, Ömer Lütfi Bey*

Giriş:

Türk kurtuluş mücadelesi büyük zorluklara karşı başarılı, tarihte eşine az rastlanır kahramanlıklara sahne olmuş bir mücadeledir. Bu topyekün mücadele sırf silahlı kuvvetler vasıtasıyla gerçekleşmemiş, aynı zamanda sivil direnişin de güzel bir örneğini oluşturmuştur. Ulusal kurtuluşun, silahlı direnişle birlikte sivil halkın aydınlanması, cephe gerisinin sağlığı ve bir takım lojistik desteğin sağlanması gibi bir çok etmenin birlikte ve düzenli işlemesi ile gerçekleştiği de açıktır. Bu bağlamda, özellikle “müdafaa-i milliye heyetleri” olarak isimlendirebileceğimiz bir takım Türk sivil direniş örgütlenmesinin Türk bağımsızlığında yeri ve önemi yadsınamayacağı gibi, bu tür örgütlenmenin ulusal bilicin oluşmasında ve yeni bir ulus-devlet yaratma sürecinde oynadığı rol son derece önemlidir.

Mondros Mütarekesinden sonra 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanistan İzmir’i işgal etmişti. Yunanistan yalnızca bu tarihte İzmir’i işgal etmekle kalmamış “Megali İdea”yı gerçekleştirmek için kısa sürede tüm Batı Anadolu’da yayılmaya başlamıştı. Haksız işgallere başlangıçta ses çıkarmayan Müslüman-Türk halkı gördüğü baskı ve zulüm karşısında kısa sürede tepki göstermekten geri kalmamış, yerel direniş güçlerini oluşturmuştur. Kuva-yı Milliye adı verilen bu yerel güçler dağınık, birbirinden habersiz düzenli yunan ordularına karşı kendi bölgelerini savunmaya çalıştılar. Öte yandan Heyet-i Milliye adı verilen sivil kurullar da dağınık olan bu direniş güçlerini toplamaya, bir araya getirmeye gayret eden bir örgütlenme içerisindeydi. Bu oluşumun ilk gerçekleştiği yerlerden birinin de Aydın olduğunu söyleyebiliriz.¹

15 Mayıs 1919’dan sonra Yunan Ordusu’nun önce İzmir ardından Aydın’da gerçekleştirdiği eylemler kısa sürede yakın yerleşimlerde de duyulmuş, bunun sonucu olarak milli heyecan artmıştı. Bu olaylar Yunanlılara karşı mücadele için yerel teşkilatları harekete geçirme çalışmalarını hızlandırmıştır. Batı Anadolu’daki bu işgaller karşısında halk ilk tedirginliğini ve şaşkınlığını attıktan sonra direnişe geçiş ve Kuva-yı Milliye fikri özellikle Haziran ayında doruk noktasına ulaşmıştır. Ayvalık-Bergama, Alaşehir, Çine-Aydın-

1 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1952, s. 500.

Nazilli, Denizli-Sarayköy ve Muğla Kuva-yı Milliyeleri süratle oluşturulmuştur. Birinci ve İkinci Balıkesir Kongreleri Balıkesir merkezi ve bağlı kazalardaki Kuva-yı Milliye birliklerinin düzenlenmesi ve yönetim birimlerinin oluşturulması amacını gütmüş ve bölgede bir birlik sağlamıştır. Aydın, Denizli'de ve İtalyan işgalinde kalan Muğla da Balıkesir'de kurulan Heyet-i Merkeziye'nin yerine milis birliklerini ve ihtiyaçlarını belirleyen Heyet-i Milliyeler kurulmuştur.² Heyet-i Milliyeler 5 Haziran'da Aydın'ın işgalinin ardından, sadece gönüllüler ile yapılan direniş etkisiz kaldığının anlaşılmasından sonra gündeme gelmiştir. Böylelikle Kuva-yı Milliye ile birlikte Heyet-i Milliyeler de direniş merkezleri olarak oluşmaya başladı.³ Heyet-i Milliyeler başlangıçta sadece Aydın'a özgü bir teşkilatlanma şekli olmuş, giderek tüm Batı Anadolu'ya yayılmıştır.

Ciddi bir örgütlenmenin gerekliliği konusunda asıl fitilin ateşi Aydın'a yapılan saldırılarda elde edilen başarının korunamayışla ortaya çıkmıştır. Köşk'te yeni kurulan cephedeki kuvvetlerin sayısı, her gün biraz daha artmaktaydı.⁴ Artan bu kuvvetlerin ihtiyaçlarının karşılanması, çevre il ve ilçelere paylaştırılarak sağlanmasını zorunlu hale getirmişti.⁵ Aksi halde efelerin başlarına buyruk hareketlerini önlemek, mümkün olamayacaktı. Galip Hoca'nın (Celal Bayar) Demirci Mehmet Efe'ye müşavir olması ve Nazillili Hacı Süleyman Efendi'nin telkinleri sayesinde Efe, düzenli Kuva-yı Milliye örgütlerinin gerekliliğine inandırılmıştı.⁶

Bölgedeki örgütlenmeye gelince; İzmir'in işgali ile birlikte ilk tedirginlikten hemen sonra Heyet-i Milliyeler oluşturulmaya çalışılmış işgaller hızla gelişince oluşum halindeyken kalmıştır. Aydın ve çevresinde Kuva-yı Milliye birliklerini organize edip, düzenleyen Nazilli Heyet-i Milliyesi olmuştur.⁷ Çünkü işgalin hemen ertesinde 16 Mayıs'ta işgali protesto mitingi yapılmış, 19 Mayıs'ta Nazilli'den bütün çevreye "Aydın ve Havalisi Harekat-ı Milliye Redd-i İlhak Cemiyeti" adına bir beyanname gönderilmiştir.⁸ Fakat Aydın'ın ve Nazilli'nin işgaliyle henüz teşekkül etmekte olan heyetin üyelerinin dağıldığını, daha oluşum halindeyken durduğunu ifade etmek gerekir.⁹ Güney-Batı Anadolu'da dikkati çeken bir diğer Heyet-i Milliye ise 29 Mayıs 1919'da Denizli'de kurulmuştur. Nazilli Heyet-i Milliyesinin teşekkülü ise 20 Haziran 1919'dan sonra Yunanlıların Nazilli'yi terk etmesinin ardından gerçekleşmiştir.¹⁰

Yunanlıların Nazilli'yi boşalttığı 20 Haziran 1919 Cuma sabahı Yörük Ali Nazilli'ye girdiğinde Yunanlıların kendiliklerinden şehirden çekildiğini öğrenir.¹¹ Yörük Ali ve milislerinin Nazilli'ye gelişi şehirdeki yağmacılara cesaret vermiş, Yunanlılardan sonra 2 Günver Güneş, "Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş Örgütlenmesi; Heyet-i Milliyeler", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyum Bildirileri*, Yayına Hazırlayan: Oktay Gökdemir, II. Kitap, İzmir BŞB Yayınları, İzmir 2010, s. 15-48.

3 Çine Heyet-i Milliyesi'nin oluşumu için bkz: Mehmet Başaran, *Milli Mücadele'de Çine Heyet-i Milliyesi (1919-1920)* Aydın 2006.

4 Asaf Gökbel, *Milli Mücadele'de Aydın*, Coşkun Matbaası, Aydın 1964, s. 280, Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C. VII., İstanbul 1969, s. 2090, *Türk İstiklal Harbi II/1Batı Cephesi*, Ankara 1963, s.199.

5 Turan Akkoyun, *Milli Mücadele'de Aydın Kuva-yı Milliyesi*, Kümbet Yayınları, Afyonkarahisar 2014, s. 81.

6 İlhan Tekeli-Selim İlkin, "Aydın Cenub Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesinin Kongre Mukarreratıyla Nizamnamelerini Mübeyyin Risale Üzerine", *Uluslararası II. Atatürk Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, C.1, Ankara 9-11 Eylül 1991, 179-180.

7 Saadet Tekin, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Nazilli*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1997, s.174-175.

8 Esin Dayı, *Nazilli Kongreleri, 1919-1920*, Atatürk Üni. Yay., No: 866, Erzurum 1998, s. 62.

9 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim Tahtakılıç Bey*, Ankara 1989, s. 148-149.

10 Günver Güneş, "Milli Mücadele'nin Başlarında Heyet-i Milliye'den Heyet-i Merkeziye'ye Nazilli'de Yerel Örgütlenme", *Milli Mücadele'nin 85. Yılında Nazilli Kongrelerinin Yeri ve Önemi*, Edit: Günver Güneş, İstanbul 2007, s.35-36, Mehmet Başaran, "Nazilli Kongrelerinin Ulusal Mücadele'ye Katkıları", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslar arası Sempozyumu*, Yay Haz: Oktay Gökdemir, II. Kitap, İzmir BŞB APİKAM Yay, İzmir 2010, s139-140.

11 Asaf Gökbel, *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın 1964, s. 169-170.

bu kez şehir çetelerin istilasına uğramış, yağma tam 14 saat sürmüştü.¹² Bütün efeler Nazilli'ye yaya geldikleri halde, şehirden ayrılırken hepsinin altında mükemmel bir at çekilmiş bulunuyordu. Yağmanın yaşandığı gece Nazilli'de vurulan vurgunun miktarı 60 bin lira kadar tahmin ediliyor. Bu para Yörük Ali ve Kılıoğlu Hüseyin Efelere aitti. Diğer zeybeklerin kendi paylarına ne vurduklarını tahmin etmek mümkün değildi.¹³

Yörük Ali ve milis güçlerinin Nazilli'den ayrıldığı 21 Haziran sabahı Sarayköy'de oluşturulan Binbaşı İsmail Hakkı Bey kumandasındaki kuvvetler, kente gecikmeyle girerek bozulan asayişi yeniden kurmuşlardır. Bu gecikmede Yunan kuvvetlerinin telgraf hatlarını tahrip etmesi önemli rol oynamıştır.¹⁴ Nazilli'de düzeni sağlayan Binbaşı Hakkı Bey hemen bir Heyet-i Milliye oluşturmak için çalışmalara başlamıştır.¹⁵

Sarayköy Müfrezesi Komutanı 57. Topçu Alay Kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey Nazilli'de milli bir teşkilât kurulmasını teklif eden ilk kişidir. İsmail Hakkı Bey'in dışında Nazilli Jandarma Kumandanı Arap Yüzbaşı Nuri Bey, Demirci Mehmet Efe ve Çerkez Yusuf'un da Heyet-i Milliye'nin oluşturulmasında yardımcı rolleri olmuştur.¹⁶ Yunanlılar Nazilli'yi terk ettikten sonra Binbaşı İsmail Hakkı Bey asayişi sağlayıp¹⁷ Heyet-i Milliye oluşumuna yönelik çalışmalara başlamıştır.¹⁸ Nazilli'de asayişin sağlanmasından sonra (21 Haziran) Nazilli Heyet-i Milliyesi üyeleri, Nazilli eşrafı ile ilk toplantısını Nazilli'de avukatlık yapan Ömer Lütfi ve Sami (Kutluğ) Bey'in yazıhanelerinde yapmışlardır. Bu harekete avukat Ömer, Hoca Süleyman, Mollaoğlu Hasan, Palamutçu İbrahim, Tüccardan Ali Haydar, Müftü Salih, Sultanoglu Sadık Bey aza olarak katılmıştır. ¹⁹ Nazilli Heyet-i Milliyesi'nde Başkan Giritli İsmail Hakkı Bey, Üyelerde Avukat Ömer, Hoca Hacı Süleyman, Mollaoğlu Hasan, palamutçu İbrahim, Tüccardan Ali Haydar, Müftü Salih Efendi, Sultanoglu Sadık Bey idiler.²⁰ Nazilli Heyet-i Milliyesi kongre toplanıp da takip edilecek program ortaya çıkıp, görev dağılımı yapıncaya kadar sorumluluğu tek başına üstlenmiştir. Aydın Cephesini idare eden sivil güç Nazilli Heyet-i Milliyesi olmuş, sonradan Nazilli Heyet-i Merkeziyesi adını almıştır.²¹

Naci Sadullah (Daniş) Nazilli'de ilk kurulan bu teşkilatın adını Nazilli Heyet-i Merkeziyesi olarak vermektedir. Ancak Heyet-i Merkeziye Esin Dayı'nın haklı olarak belirttiği gibi II. Nazilli Kongresi'nden sonra oluşturulmuştur. Dolayısıyla Sami (Kutluğ) Bey'in notlarına dayanarak Naci Sadullah'ın teşkilat üyelerine ait verdiği liste, Nazilli'de ilk kurulan Heyet-i Milliye'ye değil, Heyet-i Merkeziye'ye aittir. Çünkü ilk kurulan milli teşkilatlar olan Heyet-i Milliyeler, daha çok bölgesel olup, üye sayıları da daha azdı. Oysa Naci Sadullah'ın verdiği listede Aydın, Antalya, Burdur, Muğla, Isparta, Balıkesir il, ilçe ve nahiyeleri yanında İzmir'den bile temsilcilerin isimlerinin yer aldığı 49 kişi bulunuyordu. Kısa sürede acele ile yapılan ilk teşkilatta, adı geçen yerlerin temsilcilerinin Nazilli'ye gelerek katılmaları mümkün değildir. Bu liste aslında Nazilli Heyet-i Merkeziye üyelerini ve katıldıkları yerleri göstermektedir.²²

12 ATASE Arşiv No: 6/3420, D (7)-13, f: 92. Saadet Tekin, *a.g.tez*, s. 165.

13 Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s. 171.

14 M. Şefik Aker, *İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, C. II, İstanbul 1937, s. 84.

15 Saadet Tekin, *a.g. tez*, s. 166.

16 Naci Sadullah Daniş, "Çepkenliler", *Demokrat İzmir*, 9 Kasım 1970.

17 ATASE Arş., K:257, G:172, B:1

18 ATASE Arş., K:257, G:185, B:1, "... Sarayköy Müfrezesi Yunanlıların Nazilli'yi tahliyesi akabinde, Nazilli'de asayişin temin ve yağma edilmiş eşyayı toplatarak ashabına iade ettiği..." Konya'da 2. Ordu Müfettişliğine bildirildi. ATASE Arş., K:434, G:134, B:1.

19 Naci Sadullah Daniş, "Çepkenliler" *Demokrat İzmir* 9 Kasım 1970, s.4, Esin Dayı, *a.g.e.*, s. 63; Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s. 172. Günver Güneş, "Milli Mücadele'nin Başlarında Heyet-i Milliye'den Heyet-i Merkeziye'ye Nazilli de Yerel Örgütlenme", *85. Yılında Nazilli Kongrelerinin Milli Mücadele Tarihi İçinde Yeri Ve Önemi*, Aydın İli Ve İlçeleri Kültür Ve Eğitim Derneği Yay., İstanbul 2005, s.26.

20 Esin Dayı, *a.g.e.*, 63. Asaf Gökbek, *a.g.e.*, Aydın 1964, s.172.

21 Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s.365-366.

22 Naci Sadullah Daniş "Çepkenliler" *Demokrat İzmir* 10 Kasım 1970, Esin Dayı, *a.g.e.*, s. 63.

Yürütme işlevi açısından Kuva-yı Milliye döneminde bölgede bu görevi Heyet-i Milliyeler yerine getirmişlerdir. I. Nazilli Kongresi çerçevesinde oluşturulan Heyet-i Milliyeler bazı araştırmacılar tarafından adeta birer “*yerel hükümet*” gibi hareket ettikleri ifade edilmiştir.²³ Heyet-i Milliye aynı zamanda Nazilli Kongrelerinin oluşumunda ve Yunan ileri hareketi sırasında karşı cephenin güçlendirilmesinde önemli çalışmaları ile dikkat çekmiştir. Nazilli Heyet-i Milliyesi kongre toplanıncaya kadar izlenecek strateji hakkında kararlar almış, görev dağılımı yapılarına dek faaliyetleri yalnız başına gerçekleştirmiştir.²⁴ Nazilli’de asayiş ve güvenliğin sağlanmasının ardından 21 Haziran 1919’da Nazilli Heyet-i Milliye üyeleri, Nazilli ileri gelenleriyle birlikte ilk toplantıyı Avukat Ömer Lütfü ve Sami (Kutluğ) Bey’in yazıhanelerinde yapmışlardır.²⁵ Toplantı sonrasında teşkilatta bulunacak olanlar belirlenmiştir.²⁶

Bu oluşumun yerel olmaktan çıkıp bölgesel bir özellik taşımasına yol açan gelişme şüphesiz heyeti oluşturan üyelerin Balıkesir’den Antalya’ya çizilen hattın batısında kalan yani Yunan ve İtalyan işgal bölgelerinden gelmesi olmuştur. Kısa sürede bu denli büyük bir katılımı teşkilatın oluşturulması ve katılanların önemli bir kısmının dışarıdan gelmesi organizasyonun önceden planlanmış ve çevre yerleşimlere de duyurulduğuna işaret etmektedir. Nazilli Kongresinin toplantı tarihi aynı zamanda Mustafa Kemal’in de Anadolu’nun işgali karşısında komutanlardan halkı uyararak mitingler düzenlenmesi, İtilaf Devletleri temsilcilerine ve Osmanlı Hükümetine protesto telgrafları çekmelerini istediği sürece denk gelmiştir.²⁷ Bu gelişmeleri izleyen günlerde de Nazilli’de Heyet-i Milliye’nin örgütlenmesini sağlamak üzere Tahir Bey gönderilmiştir. 1919 yılının Haziran ayında da Rauf Bey Nazilli’ye gelmiş, Dereköy’de Hacı Süleyman Efendi ile Yunan işgaline karşı direniş örgütlenmesi için görüşmüştür.²⁸ Bu girişimlerin sonucunda Nazilli Heyet-i Milliyesi oluşturularak görev taksimi yapılmış kongre toplanıncaya kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Heyet-i Milliye’den kongrelere geçiş birdenbire gerçekleşmemiştir. İzmir’in işgali sonrası Heyet-i Milliyeler arasında fikir ve işbirliği kurmak, görev dağılımı yaparak, milli teşkilatlanmayı sağlamak gayesiyle, Nazilli Heyet-i Milliyesi tarafından Nazilli’de bölgesel bir kongre yapılmasına karar verilmişti. Ancak böylesine ciddi bir örgütlenmeyi başarabilecek ne eleman vardı ne de ortam buna uygundu. Aydın’ın Yunanlılar tarafından işgalinden sonra Aydın Vilayetinde işgalcilere karşı mücadele etmek ve cephe gerisinde Kuva-yı Milliye’nin ihtiyaçlarını temin etmek için kurulan Heyet-i Milliyeler’in sayısı gün geçtikçe artmış olmasına rağmen bu heyetlerin işbirliği konusunda girişimleri oldukça zayıftı. Bu eksikliği giderecek en iyi yol ise her Heyet-i Milliye’yi temsil eden delegelerin katılımı ile bir kongre düzenlemektir. Bu ortam içerisinde bulunduğu konum nedeniyle düzenlenecek kongrenin Nazilli’de toplanmasına Heyet-i Milliye kurullarınca karar verildi. Kongre yeri olarak Nazilli’nin seçilmesinin birtakım sebepleri vardı.²⁹

Öncelikle yer müsaitti. Çünkü Nazilli cepheye yakındı. Ayrıca ilçe Kaymakamı İstanbul Hükümeti taraftarı olmasına rağmen, Kuva-yı Milliye’nin kontrolü altında bulunuyordu.³⁰ Dolayısıyla yapılması düşünülen kongreye bir takım olumsuz hareketlerin olması mümkün değildi. Kongre için zaman müsaitti. Çünkü ilk işgallerin şaşkınlığı ve tereddütlerini

23 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege’deki Sivil direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken, Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim Tahtakılıç Bey*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1989, s. 184, Bülent Tanör, *Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları 1918-1920*, Afa Yayınları, İstanbul 1992, s.69.

24 Günver Güneş, “*Milli Mücadele’nin Başlarında Heyet-i Milliye’den...*” s.26-27.

25 Naci Sadullah Daniş, “*Cepkenliler*” *Demokrat İzmir* 9 Kasım 1970, s.4, Esin Dayı, a.g.e., s.63.

26 İlhan Tekeli-Selim İlkin, a.g.e., s.148-149.

27 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (Söylev), T.D.K., cilt: I, s. 17.

28 Sadi Borak, *Hacı Süleyman Efendi*, İzmir 1990, s. 79-80.

29 Esin Dayı, a.g.e., s. 66.

30 Celal Bayar, a.g.e, C. VII., İstanbul 1969, s. 2229.

üzerinden atan halk, gerek askeri, gerekse sivil şahıslar tarafından bilinçlendirilmeye çalışılıyordu.

Nazilli Heyet-i Milliyesi Temmuz 1919 sonlarında Aydın Vilayetine bağlı il ve ilçelere duyurularda bulunarak her Heyet-i Milliye'nin kongreye ikiye delege ile katılmasını isteyerek, gerekli çalışmalara başladı. fakat dönemin konjonktürel yapısı gereği hükümetin baskısı, bölgedeki muhalif parti ve şahısların takınacakları düşmanca tavırların, kongreye katılacak delegeleri engellemesi veya onları etkilemelerinden korkuluyordu. Bu sebeple Hükümete dahi başkaldırmış ve halk üzerinde etkili otoriteleri olan Gökçen Hüseyin Efe, Demirci Mehmet Efe ve Yörük Ali Efelerin kuvvetlerinden yararlanma yoluna gidildi.

3 Temmuz 1919'da başlayan yeni Yunan taarruzu başta Aydın olmak üzere pek çok yerleşimin Yunanlıların eline geçmesine neden olmuştu. Bu gelişme karşısında doğuda Heyet-i Milliyeler içerisinde en örgütlü konumda bulunan Denizli Heyet-i Milliyesi'ni bir takım siyasi ve askeri tedbirler almaya yönlendirmiştir. Bu ise Ağustos 1919 başlarında Heyet-i Milliyeleri yanlış tutumlara sevk etti. Denizli Heyet-i Milliyesi Demirci Mehmet Efe ve Yörük Ali Efe için özel bayrak yaptırdı. 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey Heyet-i Milliye'yi uyardı ve buna engel oldu. Fakat birkaç gün sonra Nazilli'den gelen bir grup, Nazilli Heyet-i Milliyesi adına üç mühür yaptırmış ve sahiplerine göndermişti. Bu mühürlere aşağıdaki sıfatlar kazdırıldı:³¹

“Aydın Mıntıkası Kumandanı Demirci Mehmet Efe”

“Cenubi Aydın Mıntıkası Kumandanı Yörük Ali Efe”

“Aydın Zeybek Ordusu Kumandanı Hacı Şükrü”

Nazilli Heyet-i Milliyesi'nin içi de oldukça karışık. M. Şefik Aker, Nazilli Heyet-i Milliye üyelerinin büyük çoğunluğunun Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarı, nüfuzlu insanlar olduğunu bunların görünüşte Kuva-yı Milliyeci fakat gerçekte bu gelişime karşı olduklarını belirtmektedir. Aker'e göre bu kişiler gerçek niyetlerini gizlemişler, bir yandan İngiliz Generali Milne ile görüşürken, diğer yandan da Demirci Mehmet Efe'yi Kuva-yı Milliye'ye karşı kışkırtmaya çalışmışlardır. Bunda başarılı olabilmek için Galip Hoca, Kazım Nuri hatta Şefik Bey'i ittihatçılıkla suçlamışlar, Efenin gururunu okşamak için de onu “Umum Aydın ve Havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanı” olarak gördüklerini söylemişlerdir. Sonuçta Kazım Nuri tevkif edilmiş, Galip Hoca ve Şükrü (Saraçoğlu) Bey Aydın Kuva-yı Milliyesi'nden ayrılmak durumunda kalmışlardır.³² Nazilli Heyet-i Milliyesi içindeki kişisel rekabetler, siyasi çekişmeler bu yerel sivil örgütlenmenin büyüyüp güçlenmesini engelleyen önemli etken olmuştur.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Nazilli Heyet-i Milliyesi, Nazilli Kongrelerini başından sonuna kadar yönlendiren, etkinliğini yansıtan bir organ olmuştur. 6-9 Ağustos 1919 tarihlerinde yapılan I. Nazilli Kongresi adeta Nazilli Heyet-i Milliyesi'nin denetimi altında geçmiştir. Bu süreçte Nazilli Heyet-i Milliyesi Aydın ve Denizli Heyet-i Milliyelerinden büyük destek görmüştür.³³ Heyet-i Milliyelerin kongreler ile ilişkisini net bir şekilde yansıtmakta ise güçlük çekiyoruz. Çünkü oluşumlarla ilgili verilen birçok bilgi birbiriyle uyumsuz, tutarsız, eksik olduğundan maalesef somut değerlendirmeler yapmak oldukça güçleşmektedir. Üye sayısı, kongre temsilcileri, kongre başkanlığı gibi sorunlar hala önümüzde durmakta. Örneğin I. Nazilli kongresi ile ilgili olarak Kongre başkanlığı meselesinde çok ciddi kaynaklar Karacasu delegesi Mustafa Talat Efendi'nin bu görevi üstlendiğini ileri sürmekte iseler³⁴

31 M. Şefik Aker, *a.g.e.*, C: 2, s. 168.

32 M. Şefik Aker, *a.g.e.*, C: 2, s. 213-214.

33 Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri*, ATAM Yayını, Ankara 1998, s. 92.

34 Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s. 372.

de Kongre kararlarında Karacasu delegesi Mustafa Hulusi imzası bulunmaktadır.³⁵ Şu anki mevcut belgeler ışığında Mustafa Hulusi'nin I. Nazilli Kongresinin ve de Nazilli Heyet-i Milliyesinin başkanı olduğunu söyleyebiliriz.

Nazilli Heyet-i Milliyesi ve I. Nazilli Kongresi dışarıdan olumsuz etkilerle karşı karşıya kalmış, Kongreye farklı niyetlerle katılan olumsuz davranış içinde bulunanlara rağmen³⁶ Heyet-i Milliye'nin etkin faaliyetleri sonucu bunlara fırsat verilmemiştir. Nazilli Heyet-i Milliyesi I. Nazilli kongresi sırasında Kuva-yı Milliye Cephesi ile de temas halinde olduğu çeşitli yazışmalarda kendini gösterir.³⁷ 6-9 Ağustos 1919 tarihlerinde Nazilli Heyet-i Milliyesi'nin katkılarıyla toplanan I. Nazilli Kongresi 19 maddelik bir karar almış, kongre kararlarının birer sureti İtilâf Devletleri Mümessillerine ve Heyet-i Milliye Şubelerine gönderilmiştir.³⁸

Bülent Tanör "Türkiye'de Kongre İktidarları" adını verdiği çalışmasında Nazilli Kongresini geniş bir nüfus ve idari coğrafyayı kucakladığı, o dönemdeki mülki bölünmeye göre Vilayet boyutuna ulaşan örgütlenmeye sahip olduğundan sadece yerel değil, yöresel kongreler grubuna dahil etmiştir.³⁹ Batı Anadolu Kongre sisteminde yerel örgütlerin her sancak ve kazada ayrı ayrı ve kendi başlarına faaliyette bulunmaları verimsiz bir çalışma düzeniydi. Bölge önderleri bu sakıncayı ortadan kaldırmak için Balıkesir ve Alaşehir'de olduğu gibi Nazilli'de de kongre düzenlemişlerdi. Yerel hareketler önce yöreselliğe dönüşürken, Nazilli'de düzenlenen kongreler bu dönüşümün bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır⁴⁰.

Nazilli Heyet-i Milliyesi ve I. Nazilli Kongresi:

Yunanlılara karşı kazanılan başarının devam ettirilememesi örgütlenmenin önemini ortaya koymuştur. Ayrıca cephe oluşturulmuş, cephe ve cephe gerisindeki gereksinimleri karşılamak için Heyet-i Milliyeler kurularak yük paylaşılırılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan bölgedeki efelerin yine başına buyruk çetecilik faaliyetlerini sürdürmeleri üzerine bu keyfi düzene son vermek gerekiyordu.⁴¹ Batı Anadolu Kongre sisteminde yerel örgütlerin her sancak ve kazada ayrı ayrı ve kendi başlarına faaliyette bulunmaları verimsiz bir çalışma düzeniydi. Bölge önderleri bu sakıncayı ortadan kaldırmak için Balıkesir ve Alaşehir'de olduğu gibi Nazilli'de de kongre düzenlemişlerdi.⁴²

Bu çerçevede Heyet-i Milliyeler arasında düşünce ve işbirliği oluşturulması, görev paylaşımının yapılması, sağlıklı bir Kuva-yı Milliye örgütü oluşturulması amacıyla Nazilli'de bir kongrenin toplanmasına karar verilmiştir. Kongrenin yapılacağı yerin Nazilli olarak belirlenmesinin çeşitli nedenleri vardı. Öncelikli olarak bulunduğu yer toplantı için uygundu. Nazilli cepheye yakındı ve kaza kaymakamı, İstanbul hükümeti yanlısı olmasına karşın, Kuva-yı Milliye'nin kontrolündeydi.⁴³ Kısaca Nazilli'de Kuva-yı Milliye'nin ciddi bir etkinliği vardı. Nazilli'nin etkin pozisyonu itibarıyla kongreye karşı birtakım olumsuz girişimlerin ortaya çıkması olanaklı değildi.⁴⁴ Kongrenin toplanması için zaman uygundu. Çünkü işgallerin ilk şaşkınlığı ve dağınlığını üzerinden atan bölge halkı, gerek askeri gerekse sivil yurtsever kişiler eliyle bilinçlendirilmeye çalışılmış, Kuva-yı Milliye bu çalışmalarla ruh kazanmıştı.

35 Esin Dayı, *a.g.e.*, s.69.

36 İngiliz Muhibleri Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve İstanbul Hükümeti'nin Kongreye yönelik siyasal baskıları için bkz. Celal Bayar, *a.g.e.*, C. VII, s. 2231-2232.

37 ATASE Arşivi A:7/3446, D: 5 (1), f: 45.

38 Esin Dayı, *a.g.e.*, s. 74, Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s. 372.

39 Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, YKY, İstanbul 1998, s. 125.

40 Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu Kuva-yı Milliye Harekatı*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1999, s. 394.

41 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.e.*, s.179. Esin Dayı, *a.g.e.*, s.65.

42 İlhan Tekeli-Selim İlkin, "Bölgesel Kurtuluş Savaşından-Ulusal Kurtuluş Savaşına", *Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları (Sempozyum)*, Ankara 1983, s. 828.

43 Celal Bayar, *a.g.e.*, C.VII, s.2229.

44 Esin Dayı, *a.g.e.*, s. s.66.

Asaf Gökbek Milli Mücadele'de Aydın başlıklı eserinde kongre yapma düşüncesinin Aydın'ın işgalinden üç gün sonra 30 Mayıs 1919'da Çine'ye gelen Yüzbaşı Faik Bey tarafından dile getirildiğini belirtmektedir. Faik Bey daha sonra toplanacak kongre ile direniş hareketini halka mal etmeye çalışmıştır.⁴⁵ Sonuçta Hacı Süleyman Efendi'nin, bölgede bulunan komutanların çalışmaları ve çabaları ile kongre hazırlıkları kısa sürede tamamlanmıştır. Ardından Nazilli Heyet-i Milliyesi'nce bölgedeki livalara ve kazalara Nazilli'de bir kongrenin toplanacağı bildirilerek kongreye katılım için ikişer delegenin gönderilmesi istenmiştir.⁴⁶ Konu hakkında yazılmış kaynaklarda farklı tarihlerde yapıldığı ifade edilen, I. Nazilli Kongresi hazırlıklarını tamamlamasının sonucunda Ağustos ayının ikinci haftası toplanmıştır. 14 Ağustos 1919 tarihinde yayınlanan kongre kararlarının başında "8 Ağustos 1335 tarihinde Nazilli'de in'ikad eden kongrede ittihaz olunan mukarrerattır"⁴⁷ yazılı bir ifade bulunmaktadır. Bu da bize kongrenin büyük bir ihtimalle 8 Ağustosta toplanmış olabileceğini göstermektedir. Aydın Umum Kuva-yı Milliye Kumandanı Hacı Şükrü Bey'in Nazilli Heyet-i Milliyesi aracılığıyla kongreye çekilen ve başarı dileyen telgrafı ise kongrenin 6 Ağustos 1919'da toplandığını düşündürüyor.⁴⁸

I. Nazilli Kongresi'ne katılan Heyet-i Milliyeler göz önüne alındığında kapsadığı alan 57. Fırkanın hakim olduğu bölgeyi içermektedir. Bu alanda Aydın, Menteşe, Denizli, Burdur, Isparta,⁴⁹ Antalya livalarının yanı sıra İzmir'in Ödemiş, Kuşadası kazaları ve bazı bucak merkezlerini oluşturmaktadır.⁵⁰ I. Nazilli Kongresine katılan delegeleri gözden geçirdiğimizde; Toplantının başkanlığını Karacasu delegesi Mustafa Talat Efendi yapmıştır. Bozdoğan'dan Mehmet, Çal'dan Mehmet,⁵¹ Tefvik Bey, Derviş Bey, Denizli'den Mehmet Emin, Garbi Karaağaç'dan Mehmet Hilmi, Gülbeyli'den Mustafa Kazım, Güney'den Eyüp Hilmi, Isparta'dan Hacı Hafız Efendi, Uşkuruzade Ali Efendi, Babadağ'dan (Kadıköy) Mehmet Cemal, Mehmet Sabri, Karacasu'dan Mehmet Vehbi, Mustafa Hulusi, Mustafa Talat, Mehmet Lütfü, Nazilli'den Zühtü,⁵² Buldan'dan Müderris Hacı Salih ve Acıpayam'dan Mehmet Kamil Beylerde toplantıya delege olarak katılmışlardır.⁵³ Kongreyi düzenleyen Heyet-i Milliye'nin üye sayısı dikkate alındığında tam listenin, kongreye katılım sağlayanlar içinde tespit edilebilenlerden, fazla olması gerektiği Esin Dayı'nın Nazilli Kongreleri araştırmasında dile getirilmiştir.⁵⁴ Kongre ile ilgili araştırmalarda bir başka tartışma konusu

45 Bu son derece önemlidir. Çünkü halk içinde dayanak bulmayan hareketlerin başarı şansı yok gibidir. Sadece Nazilli ölçeğinde değil tüm ülkede ulusal mücadelenin başarılı olmasının temel nedeni de halka dayanmak düşüncesi idi. Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s.144-145.

46 Esin Dayı, *a.g.e.*, s. 67. Bülent Tanör, *a.g.e.*, s. 30,

47 Birinci Nazilli Kongresi Tutanakları Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivinde bulunmaktadır. Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s.110, *ATASE Arş.*, Kl. 7-3446, Ds: 1, F: 164.

48 *ATASE Arş.*, Kl. 7-3446, D: 5 (1), F: 33. Mustafa Albayrak, "Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrasında Batı Anadolu'da Kurulan Başlıca Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl:15, Sayı:29, Ağustos 1990, Ankara 1990, ss.90-98.

49 Demirci Mehmet Efe 7/8 Ağustos 1919'da toplanacak olan I. Nazilli Kongresine Isparta'dan delege gönderilmesi çağrısında bulunmuş, bunun üzerine Hafız İbrahim Demiralay Isparta'dan Hacı Hüsnü Efendi ve Uşkuruzade Ali Efendi'yi Nazilli'ye göndermiştir. Isparta cephenin sorunlarıyla daha ilk günlerden itibaren ilgilenmeye ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik emirleri yerine getirmeye çalışmıştır. *Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıraları ve Isparta'da Milli Mücadele İle İlgili Belgeler*, Haz: Bayram Kodaman, -Hasan Babacan, Yeni Matbaa, Isparta 1998, s.32, Celal Bayar, *a.g.e.*, C.VII, s.2226-2227. Erol Akcan, *Milli Mücadele'de Demirci Mehmet Efe 1919-1920*, ATAM Yayını, Ankara 2014, s.170.

50 Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s. 372. M. Akif Tütenk, *Milli Mücadele de Denizli*, İzmir 1949, s.32.

51 Bayar'ın verdiği bilgiye göre, Çal kazası adına kongreye katılan Orta Köylü Müftüzade, asıl Çal delegesi olmayıp kendiliğinden delegeler arasına sokulup menfi faaliyetler için kasıtlı olarak gönderilmiştir. Celal Bayar, *a.g.e.*, C.7, s.2228,

52 Ali Zühtü Bey Nazilli'de yapılan üç kongreye de Sultanhisar'ı temsilen katılmıştır. Nazilli'de kalan Heyet-i Merkeziye içinde görev almış, Milli mücadele'de büyük fedakarlıklarda bulunmuştur. Bkz; Bingül Adalığ, *Sultanhisarlı Ali Zühtü Bey'in II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Anıları*, Zeus Yayınevi, İzmir 2015, s. 9.

53 *ATASE Arş.*, Kl. 7-3446, D: 1, F: 164, Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s. 372, Celal Bayar, *a.g.e.*, cilt: VII, İstanbul 1968 s: 2228, Mehmet Akif Tütenk, *a.g.e.*, s. 32.

54 Esin Dayı konuyla ilgili araştırmasında kongreyi düzenleyen, Heyet-i Milliye'nin üye sayısına dayanarak, tam listenin tespit edilebilenlerden fazla olması gerektiğini belirtir. Ayrıca Heyeti Milliye'nin kurulması için çalışan ve

başkanlık meselesinde yaşanmıştır. Kimi eserlerde bu görevin Karacasu Delegesi Mustafa Talat Efendi tarafından üstlenildiği ileri sürülmüş olsa da,⁵⁵ kongre kararlarında Karacasu Delegesi Mustafa Hulusi imzası yer almaktadır. Hulusi Efendi'nin hem Kongre'nin, hem de Heyet-i Milliye'nin başkanı gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır.⁵⁶ Kongrenin amacı kongre kararlarının 2. maddesinde vurgulanmıştır. I. Nazilli Kongresi diğer kongrelerden farklı olarak İstanbul Hükümetine yardım edilmesi konusunu gündeme getirmiştir. Ayrıca kongrenin Cemiyetler Kanunu'na uygun toplanmış olması da "meşru" kalmak isteğinin bir ifadesi olarak görülebilir. Kongrenin "ateş hattında" toplanmış olması da ayrı bir öneme sahip olduğunun gözden uzak tutulamayacak başka bir yönüdür.⁵⁷

Nazilli Kongresinin çalışmalarının devam ettiği tarihlerde Hürriyet ve İtilaf Fırkasının olumsuz propagandası ile İngilizlerin Kongreyi etki altına almamaları için Galip Hoca (Celal Bayar) kongre delegeleriyle bir toplantı gerçekleştirmiş, buradaki konuşmasında delegelerden İstanbul Hükümeti'nin Kuva-yı Milliye'ye karşı giriştiği yıkıcı politikaların karşısında dikkatli ve uyanık olunmasını istemiştir.⁵⁸

Nazilli Kongresi Heyet-i Milliye delegeleri ile gerçekleştirdiği çalışmalarını başarıyla neticelendirirken katılımcıların tamamının onayıyla bir dizi kararlar alınmıştır.⁵⁹

I. Nazilli Kongresi Kararlarını üç ana başlık altında toplayabiliriz:

İdari Kararlar

Heyet-i Milliyelerin il, kaza ve bucaklarda bulunan şubeleri Genel Merkeze bağlanmıştır. Bununla birlikte şehit olanların ailelerine yardım etmeleri konusunda yetkili oldukları kabul edilmiştir (Madde: 6). İşgal nedeniyle göç etmek zorunda kalanlarla, savaşımda olanların eş ve çocuklarının ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla toplanan yardımların, ihtiyacı olan kimselere dağıtılmak üzere, Heyet-i Milliyelere teslim edilmesi konusunda hükümetten yardım istenilmesine karar alınmış (Madde: 8) ve bu ailelere yapılacak yardım miktarının da Heyet-i Milliyelerin şubeleri tarafından belirlenmesi kabul edilmiştir. Nazilli Merkezi ile Denizli ve Muğla Merkez Şubelerinde yönetim işlerini düzenlemek ve iş bölümünü sağlamak için aşağıdaki şubelerin kurulması öngörülmüştü: Gönüllü ve Silah Toplama Şubesi, İrşadiye (propaganda) Şubesi, İstihbarat (Haber Toplama) Şubesi, Fedakarlara ve Göçmenlere Yardım Şubesi, Ulaştırma Şubesi, Mübayaa (Alım) Şubesi, Sağlık Şubesi.⁶⁰

Bu şubelerin başında müdür olarak görev alacak kişilerin, Heyet-i Milliyelerin asli üyeleri olmaları zorunluluğu getirilmiş ve bu müdürlerin kendi yönetim kadrolarını kurmaları ilkesi benimsenmişti (Madde:13). Ayrıca her idare merkezinin kendi yöre halkı içinden ve Müslümanlar arasından, güvenilir bir kişiyi gizli oyla başkan seçmesi uygun görülmüştü. Kongre kararlarına göre; Genel Merkez ile Liva Merkezlerinde 12, kazalarda 9, bucaklarda 7 ve köylerde de 5 kişiyi geçmemek üzere, Heyet-i Milliyelere bağlı birimlere üye seçilmesi

teşkilatta yer alan hem de kongrenin toplanmasında gayret gösteren Hacı Süleyman ismine de rastlanmaması, bu durumu destekler niteliktedir. Bkz. Esin Dayı, *a.g.e.*, ss.68-69.

55 Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s.372. Esin Dayı, *a.g.e.*, s.69

56 *Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası*, Ankara 1994, cilt: 4'de Ahmet Hulusi Efendi'den Nazilli Kongresine katıldığına dair bilgi vermiyor, oysa *ATASE Arş .No:7/3446, K.426, D.4, F.114 no'lu* kayıta Kongrenin Mustafa Hulusi Efendi'nin Başkanlığında toplandığını ifade edilmektedir.

57 Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 109. Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s. 372.

58 Bayar kongre çalışmaları devam ederken, olumsuz propaganda ve faaliyetlere karşı Kuva-yı Milliye önderleri ile kongre üyelerinin yakın temas halinde bulunmasını önerdi. Bu istek dikkate alınarak, Bayar'ın kongre delegelerine bir konuşma yapması kararlaştırıldı. Bayar Köşk'te öğlen yemeğinde yaptığı konuşmada, Papaz Frew'un propagandası ve hükümetin politikası hakkında uyarılarda bulunarak, silahlı mücadeleden başka çarenin olmadığını anlattı. Celal Bayar, *a.g.e.*, C. VII, s.2231-2232.

59 *ATASE Arş*, Kl. 7-3446, D: 1, F: 164.

60 Günver Güneş, "Milli Mücadele Başlarında Heyet-i Milliye'den...", s.42.

öngörülmüştü (Madde: 18). Bu şekilde sıkı ve iyi işleyen bir yönetim mekanizması oluşturulmak istenmiştir. Genel Merkeze bağlı şubelerin aralarındaki yazışmaları o gün yürürlükte bulunan yasalara göre yapmaları kararlaştırılmıştı (Madde: 16). Bu durumda da kongrenin yasa dışına çıkmamaya ne denli büyük bir özen gösterdiğini ortaya koyan başka bir kanıttır.⁶¹

Mali Kararlar

Batı Anadolu'da Alaşehir ve Balıkesir Kongrelerinde olduğu gibi I. Nazilli Kongresi'nde de mali işler düzene sokularak disiplin altına alınmıştır. I. Nazilli Kongresi bu anlamda "nakdi ve aynı tekalif" (yükümlülükler) düzenine gitmek ve yükümlülükleri yerine getirmeyenlere ceza uygulamak yoluna gitmiştir.⁶²

I. Nazilli Kongresinde Heyet-i Milliyeler ve bunlara bağlı birimlerin gelirlerinin, halkın yapacağı mal ve para bağışları ile idare kurullarının belirleyeceği oranda üyelerin verecekleri aidatlardan meydana gelmesi planlanmıştır. Bu aidatların oran ve miktarları, her yörede o yöreyi en iyi bilen kişilerce saptanacaktı. Bu konuda keyfi hareket edenlerin, Kuva-yı Milliye Komutanları tarafından cezalandırılması esası benimsenmişti (Madde: 7).⁶³ Kongre kararları ile doğal olarak Kuva-yı Milliye Komutanları her türlü bağış ve ödemelerden muaf tutulmuşlardı.⁶⁴ I. Nazilli Kongresi mali teftişlerde yürürlükteki mevzuata uyulmasını kararlaştırdı. Bu kongre İstanbul Hükümeti için ödenen aynı vergiye (aşar) bölge savunması ve göçmenlerin bakımı için bile el konulmasını uygun görmedi. Hükümetten bu konuda izin çıkmasını bekledi.⁶⁵ Mali konularda Genel Merkezin isteği üzerine ve onun belirleyeceği bir yerde, her yılın mali ayları içinde ve her ayın ilk üç günü olmak üzere toplantılar yapılması ve kararlar alınması uygun görülmüştür (Madde: 12). Yine aynı kararlara göre; Genel Merkezden veya Kuva-yı Milliye Reisleri tarafından istenilen yardımlarla, zorunlu giderlerden arta kalan para ve malların, Heyet-i Milliye merkezine gönderilmesi istenmişti (Madde: 15).

I. Nazilli Kongresi günümüzün vergilendirme tekniklerine uygun esaslar getirmiştir. Götürü usulü vergilendirme, takdir komisyonları işlevi gören Heyet-i Miliyeler bunların danışmak zorunda oldukları seçilmiş ihtiyar heyetleri ve bilirkişiler en dikkat çekici yanlarıdır.⁶⁶ Seçimle göreve gelen ihtiyar heyetlerine vergi takdirinde rol verilmesi tamamen Kuva-yı Milliye dönemine özgü bir uygulama olarak doğmuştur.⁶⁷

Askeri Kararlar

Kuva-yı Milliye'nin kurulması, yönetilmesi ve denetlenmesi, cephelere gerektiği kadar asker ve gönüllü gönderilmesi, bunların silahlandırılması, giydirilmesi, yedirilmesi gibi konularda, Heyet-i Milliyelerin karar alabilecekleri kabul edilmekle beraber, cephelerde ne kadar savaşçı bulunacağı, burarlardaki asker ve gönüllülerin askeri yükümlülükleri, terhis ve izin işlemlerinin Kuva-yı Milliye Komutanları tarafından düzenlenmesi ilkesi benimsenmiştir (Madde: 14).⁶⁸

61 Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 110-111.

62 Dahiliye Nezaretine 17 Teşrin Sani 1335 Tarihli Şifreli Telgraf, BOA, DH.ŞFR, 104/241. Nuri Köstüklü, *Milli Mücadelede, Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara 1990, s. 176-178, Asaf Gökbel, *a.g.e.*, s. 373, Nuran Koltuk, *Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Askeri ve Mali Kaynakları*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2015, s.205.

63 Esin Dayı, *a.g.e.*, s.71-72.

64 Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 111.

65 Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, 2. Baskı, İstanbul 1998, s. 194-195.

66 Kongre aynı zamanda aynı ve nakdi tekliften kaçınanların cezalandıracağını da karara bağlamıştır. Veysi Akın, *Sarayköy Heyeti Milliyesi ve Milli Mücadele'de Sarayköy*, ATAM Yayınları, Ankara 2009, s.111.

67 Alptekin Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 216.

68 Heyet-i Milliyelerin kurulması ile birlikte silah toplanması işe hız kazanmış Denizli ve Buldan'dan kısa sürede bir hayli silah ve cephane toplanmış ve Nazilli Heyet-i Merkeziyesine gönderilmiştir. Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s. 160, Nuran Koltuk, *Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Askeri ve Mali Kaynakları*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2015, s.112, Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s.112,

I. Nazilli Kongresi'nde idari, mali ve askeri konularda önemli kararlar alınmış ve Kuva-yı Milliye'nin daha güçlü bir şekilde Yunan işgaline karşı koyabilmesinin yolları aranmıştır. Bu yöredeki Heyet-i Milliyeler (Nazilli dahil) İtalyan güçleri ile önemli bir sorun yaratmamaya özen gösterirlerken, bölgedeki Yunan işgalinin bir an önce son bulmasını istemişlerdir. Kongre bölgedeki 57. Tümen ile de işbirliğine gidilmesini sağlayarak başarılı bir çalışma sergilemiştir.⁶⁹

I. Nazilli Kongresi silahlı direniş, silah altına çağırma, iç güvenliği sağlama, ceza koyma, yaptırım uygulama, vergi salma kararıyla bölgesel bir yasama meclisi, bir tür "kural koyucu organ" ya da "Halk İhtilâl Konseyi" rolünü üstlendiği de görülür. Bu niteliğiyle kongre kurucu ve kural koyucu bir konumdur.⁷⁰

Aydın, Muğla, Denizli, Burdur ve Antalya'nın Nazilli Merkezi'ne bağlanmasıyla Kongre'nin mahalli olmaktan çıktığı söylenebilir. Kongre sonrası daha da merkezi hale gelen Nazilli heyet-i Milliyesi Kuva-yı Milliye'nin personel, iaşe ikmal, para temini ve sağlık işlerini de üstlenmiştir. Doğuda bu görevi askeri birlikler yaparken, batıda Heyet-i Milliyeler yerine getirmiştir.⁷¹

Alınan kararları incelendiğinde; Öncelikle Heyet-i Milliyelere yasallık getirilmek istenmiştir. Hükümetin mücadele lehine her türlü örgütlenmeyi yasakladığı bu günlerde kongre, hükümeti doğrudan karşısına almama yönlü bir siyaset izlemeyi uygun görmüştür. Yunanlılara karşı topraklarımızı kurtarmak için idari, siyasi ve fiili müdafaada bulunurken, İstanbul hükümetinden kopmak değil ona yardımcı olmaktan söz edilmiştir. Bu da bize İstanbul'la açık bir çatışmaya girmeden ona yardımcı oluyormuş gibi görünerek işlerini halletmeye çalıştıklarını göstermektedir.⁷²

Kongrenin kendisine seçtiği etki alanı Denizli ve Muğla livalarıyla Aydın livasının işgal dışı olanlarını kapsamaktadır. Nazilli, Umumi Merkez olmaktadır. Alınan kararları yürütmek için 45 kişilik bir merkez Heyeti seçilmiştir.⁷³

Nazilli Kongresinin önemli özelliklerinden birisi de tıpkı diğer yerel kongreler gibi örgütlenmenin inanılmaz bir süratle gerçekleşmiş olmasıdır. İşgallerin gönüllülerle önlenememesi, direniş örgütlenmesinde yeni bir aşamaya geçilmesini adeta zorunlu kılıyordu. Şöyle ki direniş artık yalnız gönüllü katkılarla değil, hem insan gücü hem de mali-

69 M. Şefik Aker, *a.g.e.*, C: II, s. 176.

70 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.e.*, s. 183-184.

71 Esin Dayı, *a.g.e.*, s. 79, Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s.112.

72 Muğla, Aydın'ın işgale uğramayan kesimi ve Denizli merkezindeki örgütlenme, idari teşkilatın kademelenmesini izleyerek, köylere kadar uzanabilecekti. Bu örgütlenme iki önemli sorunu çözmek için ortaya çıkmıştı. Bunlardan birincisi, direniş için gerekli kaynağın yeterli ve adil olarak sağlanması; ikincisi ise, yeterli sayıda mücahidinin, gerekli yerde gerektiği zamanda bulunmasını örgütlemektir. Birinci meseleye 7. madde ile çözüm getirilmeye çalışılarak, herkesin yükümlülüğünü Heyet-i Milliyelerin kararlaştırılması temel alınmıştır. Heyet-i Milliyeler yaptırım gücünü mücahidin rüesasına bırakarak, Kuva-yı Milliye'nin bir direniş gücü olması kadar, içte de zorlayıcı güç olmasını sağlamışlardır. Askeri kuvvete olan ihtiyacı, Kuva-yı Milliye önderleri belirleyecek; bunların toplanarak cepheye sevkinde ise Heyet-i Milliyeler mesul olacaktır. Askerlik konusunda artık bir gönüllülüğten çok mükellefiyet vardır. Bu mükellefiyette ancak 100 lira verenler 3 ay için muaf olabileceklerdi. Heyet-i Milliyeler kaynakların teminini sadece haktan sağlama eğiliminde değildiler. 8. Maddedeki, aşar ambarlarında bulunan hububattan faydalanmak için hükümete başvurulacağı söylemi, Kongrenin yasal prosedüre de uyma çabası içinde olduğunu göstermektedir. Kongrede bir bakıma, Heyet-i Milliyelerle yerel hükümetler oluşturulmuştur. Bu yerel hükümetler, her ayın başında 3 gün toplanarak alınan kararları uygulayacaktır. Kongre kural koyucu temel organdır. Kongrede İstanbul Hükümeti'ne doğrudan karşı çıkılmadığından, iki başlı bir durum ortaya çıkmıştır. Bu durum 5. Maddede açık şekilde kendini gösterir. Heyet-i Milliyelerle cephe haricinde mahalli asayiş için bir kuvvet oluşturacaklardır. Bunda asayişin sağlanması ile halkın mücadeleye desteğini artırmanın yanında, Heyet-i Milliyelerin güvenliğini sağlamak ve onlara yaptırımcı bir nitelik kazandırmak hedeflenmekte idi. Bu durumu kapatmak için ise, "asayiş kuvvetleri nüfuzu hükümeti temine matuf olarak çalıştırılır" ibaresine yer verilmiştir. İlhan Tekeli, Selim İlkin, *a.g.e.*, s. 183. Esin Dayı, *a.g.e.*, s.79. Alptekin Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s.219.

73 Asaf Gökbel, *a.g.e.*, İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.e.*, ss.181-183.

maddi kaynak sağlamak için konacak yükümlülükler yoluyla yürütülebilirdi. Bu ise devlete ait bazı işlevlerin üstlenilmesi demektir. Bunun için de iki sorunun aşılması gerekiyordu. Meşruluk temeli sağlanması ve yükümlülükleri yerine getirmek için yaptırım uygulanması. Nazilli ve çevresinde Demirci Mehmet Efe askere alma, idam, hane yakma gibi aldığı kararların meşruluk temeli bulunmuyordu. İşte bunu sağlamak için yeni bir atılıma yani kongreye ihtiyaç duyulmuştur.⁷⁴

Kongrenin kapsadığı alan dahilinde üç liva merkezinde, bazı kazalar ile nahiyelerde şubeler açılması, Denizli ile Muğla'da depolar kurulması, ayrıca Heyet-i Milliyelerin onayı ile köylerin de teşkilata dahil edilmesi planlanmıştır. Kongrenin uzandığı alan çevresinde Nazilli merkez konuma getirilerek 45 kişilik bir merkez heyeti teşkil edilmiş, kongre kararlarının bu şekilde hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁵

Ayrıca askere alım, iç güvenliğin sağlanması, vergi toplanması, işgal güçleriyle mücadele gibi devlete ait olan kimi görevleri kongre üstlenmiştir. Bunların yerine getirilmesi için büyük merkezlerde maliye, istihbarat, askerlik, nakliyat, göçmenlerin iskânı ve sağlık işlerine bakan şubelerden meydana gelen bir teşkilat oluşturulmuştur.⁷⁶ Bülent Tanör eserinde “Bu özellikleriyle söz konusu yapılanmanın adeta küçültülmüş bir bakanlar kurulu ya da mikro bir kabineye” benzediğini ifade etmektedir.⁷⁷ Heyet-i Milliyeler yerel hükümetler gibi çalışacak, kaynaklarını yalnızca halktan temin edecek, devlete ait gelirlerinden de istifade edeceklerdi. Heyet-i Milliyelerin oluşumunda dikkati çeken husus yasal yapılarıydı. Mallara el konulması söz konusu bile değildi. Heyet-i Milliyelerin bir araya gelmesiyle toplanan Nazilli Kongresi Kuva-yı Milliye'nin de gereksinimlerini karşılamayı üzerine almıştır. Özellikle sağlık işleriyle yakından ilgilenilmiş, oluşturulan sağlık teşkilatı düzenli ordunun kurulmasına kadar cephe ve cephe gerisinde yararlı çalışmalar yapmıştır. I. Nazilli Kongresi; milli olmayıp bölgesel nitelikte bir Kongre olmasına karşın, Batı Anadolu'nun Yunan ordusu tarafından direniş olmaksızın zahmetsiz gerçekleşen işgali karşısında bölgede verilen en büyük sivil tepkidir. İzmir'den başlayarak Aydın Sancağı üzerinden devam eden ve hızla yayılan Yunan işgali karşısında; halkın ilk şaşkınlığını atması, tedirginliğin ortadan kaldırılarak, birlik, bütünlük ve dayanışma içine girmelerinin ifadesidir. I. Nazilli kongresinde mevcut koşullar değerlendirilmiş ve şartlar da zorlanarak Yunanlılara karşı mücadele etmek için gerekli teşkilatlar kurulmuş, iş bölümü yapılmıştır. Kongrenin toplanma amacı; Yunan işgaline karşı koymak ve işgal sona erinceye kadar da mücadeleye silahla devam etmektir.⁷⁸ Kongrenin en büyük faydası ise dağınık haldeki mücadele guruplarını ve Heyet-i Milliyeleri tek merkezde toplamış olması idi.⁷⁹ Nazilli Heyet-i Milliyesini diğer Heyet-i Milliyelerden ayıran ve onlardan öne çıkaran özelliği ise idari, siyasi ve fiili görevlere sahip bulunmasıdır. Aydın, Muğla, Denizli, Burdur ve Antalya'nın Nazilli merkezine bağlanmasıyla Kongre mahalli boyutlarından sıyrılmış, daha geniş bir alana hitap edecek duruma gelmiştir. Birinci Nazilli Kongresinden sonra toplanan Alaşehir Kongresi, Batı Anadolu'daki direnişin birleştirilmesi adına oldukça mühim

74 İlhan Tekeli-Selim İlkin, “Aydın Cenub Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesinin Kongre Mukarreratıyla Nizamnamelerini Mübeyyin Risale Üzerine”, *Uluslararası II. Atatürk Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, C.1, Ankara 9-11 Eylül 1991, s. 168-169.

75 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.m.*, s. 183-184. Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, s. 502, Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 110.

76 Muhacirler için mevcut zahirenin dağıtımının Heyeti Merkeziyece yapılmak üzere teslimi hakkında, hükümetten izin istenileceğinin belirtilmesi; Heyeti Umumiye'nin bütün şubelerinin vazifesi, heyetler üzerindeki kontrolü ve vereceği kararların bugün uygulanan hükümet kanunlarına tabi olduğunun ifadesi, hükümetle iyi ilişkileri devam ettirme tavrının açık göstergesidir. Kongre otokontrolü sağlamak amacıyla, Heyeti Milliye Merkez şubelerine bağımlı olmayan, tüm masrafı 3 lirayla karşılanan ve Kongre Heyeti'nin kontrolü altında çalışacak bir müfettiş tayin edilebileceğini de kaydetmiştir. Merkez Denizli ve Muğla şubelerinde sosyal ve milli dayanışmayı sağlayacak Maliye, irşadiye, istihbariye, gönüllü ve silah toplama, fedakârlara, muhacirlere yardım için muavenet-i nakliyat ve mubayaat sıhiye dairelerinin kurulması ile örgütlenme yönünde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Esin Dayı, *a.g.e.*, ss.76-77.

77 Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul 1992. Esin Dayı, *a.g.e.*, s.76-79,

78 Esin Dayı, *a.g.e.*, s.77-78.

79 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952, s.502.

kararlar almıştı. Alınan bu kararların Güneybatı Anadolu'da da uygulamaya konulabilmesi için, yeni bir kongrenin, bu kararları değerlendirip kabul etmesi ve uygulamaya koyması gerekmektedir. Yine, cephedeki kuvvetlerimizin ilbas ve işlerinin temini ve cephenin insan, malzeme ve mühimmat ikmalinin zamanında yapılabilmesini sağlamak için cephe gerisinde bütün bu işleri belli bir düzene koyacak bir teşkilata ihtiyaç duyulmakta idi. Yani, Heyet-i Merkeziye'nin derhal kurulması gerekmektedir.⁸⁰

19 Eylül 1919'da toplanan ikinci Nazilli Kongresi bütün bunları etraflıca değerlendirmiş, Alaşehir Kongresi kararlarını *mahallin şartları göz önünde bulundurularak uygulanmak üzere kabul etmiştir*. Alaşehir Kongresi kararlarının Nazilli'de kabul edilmesi ile Batı Anadolu'daki direnişin bir merkezden idaresi büyük ölçüde sağlanmıştır.⁸¹

II. Nazilli Kongresi:

I. Nazilli Kongresinden kırk gün sonra 19 Eylül 1919'da ikinci kongre toplanmıştır.⁸² I. Nazilli Kongresinde olduğu gibi bu kongrenin yapıldığı tarih konusunda araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmektedir.⁸³ I. Nazilli Kongresinde alınan karar gereğinde 12. ve 17. Maddelerde belirtildiği şekilde Nazilli'de ikinci bir kongre gerçekleştirilmiştir.⁸⁴ Aralarında Genelkurmay Başkanlığı yayınlarının da bulunduğu bazı kaynaklar Kongrenin toplanma tarihini 13 Eylül olarak kaydetmişlerdir.⁸⁵ Bülent Tanör bu konuda net bir tarih saptayamamış, çalışmasında farklı iki tarihi ortaya atarak II Nazilli Kongresinin 19-20 Eylül ya da 23-24 Eylül tarihleri arasında toplanmış olabileceğini belirtmiştir.⁸⁶ 1920 yılında basılan "Aydın Cenup Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi'nin Kongre Mukarreratıyla Nizamnamelerini Mübeyyin Risaledir" isimli defterdeki ilk başlıkta II. Nazilli Kongresi'nin 13 Eylül 1919'da, maddelere geçilmeden önce yapılan açıklamada ise 19 Eylül'de toplandığı yazılmıştır.⁸⁷ Esin Dayı kongrenin toplanmasıyla ilgili en ciddi kaynaklarda ortaya çıkan tarih konusundaki farklı değerlendirmelerin kongrenin toplantı tarihiyle ilgili somut bir karar vermeyi zorlaştırdığını dile getirmesine karşın, o da son olarak 23 Eylül 1919'da karar kılmıştır.⁸⁸ Kongre bölgedeki Heyet-i Milliyeleri bir araya getirerek güney cephesindeki teşkilatlanmayı, Alaşehir Kongresinde kabul edilen kararlar etrafında yeniden düzenlemeyi, özellikle de cephenin siyasal merkezi konumunda olacak Heyeti Merkeziye'yi oluşturma düşüncesiyle bir araya gelmiştir.⁸⁹ II. Nazilli Kongresi Ali Beyzade Ali Bey'in evinde Antalya delegesi Nuri Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Kongre'de

80 Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Ankara 2002. s. 318; İlhan Tekeli- Selim İlkin, *a.g.e.*, s. 218.

81 Hasan Ali Polat, Milli Mücadele'de Batı Anadolu Kongrelerinde Alınan Mali Kararlar, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:31, Yıl: 2012, Konya 2012, s.236-237.

82 Asaf Gökbel, *a.g.e.*, s. 375, Celal Bayar, *a.g.e.*, Cilt:VII, s.2368, Akif Tüten, *a.g.e.*, s.35, Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s.113, Şerafettin Turan, "Kurtuluş Savaşında Kongreler" *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri*, Ankara 1975, s. 154, İlhan Tekeli, Selim İlkin, *a.g.e.*, s. 218.

83 Kongrenin 19 Eylül'de toplandığına dair bilgi verenler Rahmi Apak, *İstiklal Harbinde Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, İstanbul 1942, s.94, Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, TTK Yay. Ankara 1970, s.65, Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s.154, Asaf Gökbel, *a.g.e.*, s.377, Ünal Türkeş, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul 1973, s.328. diğer taraftan Celal Bayar ise kongrenin 23 Eylül'de toplandığını belirtmektedir. Bkz; Celal Bayar, *a.g.e.*, C. VII, S.2230.

84 İlhan Tekeli, Selim İlkin, *a.g.e.*, s.201.

85 *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi*, Cilt:II, Kısım:2, s.135.

86 Bülent Tanör, *a.g.e.*, s. 22.

87 İlhan Tekeli- Selim İlkin, "Aydın Cenub Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi'nin Kongre Mukarreratıyla Nizamnamelerini Mübeyyin Risale Üzerine", *Uluslar arası İkinci Atatürk Sempozyumu* 9- 11 Eylül 1991, Ankara, Ankara 1996, s.198.

88 Konu hakkında yapılan araştırmalarda farklı tarihleri işaret etmesi, kongre ile ilgili kesin karar verilmesini de engellemektedir. Diğer kongreleri göz önüne alırsak; bunların birkaç günden fazla sürdüğü görülür. Bu iki farklı tarih arasında bir-iki günlük fark olsa idi, tarih bir hata olarak düşünülebilirdi. Ancak beş günlük bir farktan dolayı bu tarihlerin yanı sıra 19 ve 23 Eylül'ün kongrenin başlayış ve bitiş tarihleri olduğu da akla gelebilir. Günver Güneş, *a.g.m.*, s..45, Esin Dayı, *a.g.e.*, s.84,

89 İlhan Tekeli- Selim İlkin, *a.g.e.*, s.218.

katıplık görevlerine Çal delegesi Müftüzade Emin ve Nazilli Delegesi Ömer Lütfü Beyler getirilmiştir.⁹⁰

II. Nazilli Kongresine katılan delegeler ve temsil ettikleri yerler şöyle idi. Manisa Alaşehir Kazası: Mütevellizade Akif, Mazhar ve Ömer Beyler, Antalya Merkez: Nuri ve Tahsin Beyler, Denizli Apa –Garbikaraağaç: Hacı Hamdi Efendi, Nazilli Atça Nahiyesi: Abbas ve Tapuczade Ali Efendiler, Ödemiş- Bademiye: İsmail Hakkı ve Abdullah Efendiler, Aydın Bozdoğan Kazası: Ali Bey, Hacı Ahmetzade Süleyman Efendi, Denizli Buldan Kazası: Hacı Rasih Efendi, Kara Ahmedzade Halil Ağa, Burdur Merkez: Şamdanizade Osman ve Tayyazade Osman Beyler, Denizli Çal Kazası: Müftüzade Emin, Denizli Çardak: Rıza Bey ve Hüsnü Efendi, Denizli Çivril: Çorbacızade Mehmet Ali, Denizli Merkez: Helvacızade Mehmet Emin, Aydın Dalama: Mustafa ve Hacı Hüseyin Efendiler, Isparta Eğridir: Hacı Ahmed Efendi, Manisa Eşme: Müftü Hacı Nafiz Efendi, Denizli Garbikaraağaç: Mehmed ve Ahmed Latif Efendiler, Isparta Keçiborlu: Köbekli Sadık ve Hacı Hüseyin Efendiler, Denizli Buldan Kazası Güney Nahiyesi: Eyyüb Efendi, Denizli Honaz: Tevfik Bey ve Hoca Ahmed Efendi, Isparta: Müftü-i Sabık Hacı Hüsnü (Özdamar) Efendi, Üçkoyunizade Ali Efendi, Kadıköy: Mehmet ve Ahmet Efendiler, Aydın Karacasu: Müftü Hulusi Efendi, Tahsin ve emin Beyler, Aydın Karahayıt: Küçük Mehmetağazade Mehmet Efendi, Nazilli Kazası Kuyucak Nahiyesi. Zihni ve İsmail Hakkı Efendiler, Nazilli: İlhami ve Ömer Beyler, Afyon Sandıklı: Ahmed Efendi, Denizli Sarayköy: Müftü Ahmed ve Hüseyin Efendiler, Nazilli Kazası Sultanhisar Nahiyesi: Ahmed ve Ali Zühtü Beyler, Denizli Tavas: Mehmed Kemal ve Hacı Ali Beyler,⁹¹ Muğla Merkez: Müftüzade Sadettin Bey, Muğla Bodrum: Dede Rifkiöğlü Fuat Bey,⁹² Fethiye: eski komiser Arif Bey, Köyceğiz: Necmettin (Aydınalay) Bey, Marmaris: Hafız Mehmet Efendi, Milas eski subay Emin Bey.⁹³

Kongreye otuz merkezden katılanların sayısı 52'yi bulmuştur.⁹⁴ En çok katılım 18'er kişiyle Aydın ve Denizli livalarından olmuştur. İzmir 4, Manisa 4, Isparta 5, Antalya 2, Afyon 2, Burdur 2 kişi ile kongrede temsil edilmiştir.⁹⁵

Toplantıya iştirak eden delegeler içinde bazıları daha kongre başlamadan kendi bölgelerinde toplantılar yapmışlar bu toplantılarda düşüncelerini belirtip tartışarak belirlemişlerdi. Söz konusu toplantıların, Mustafa Kemal'in Sivas Kongresinin ardından

90 Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s.375, Celal Bayar, *a.g.e.*, C.7, s.2373, Esin Dayı, *a.g.e.*, s.84. Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 113.

91 Celal Bayar, *a.g.e.*, C. VII, s.2368, İlhan Tekeli- Selim İlkin, *a.g.m.*, s.198.

92 Bodrum Batı Anadolu bölgesinde işgallere karşı direniş için toplanan kongrelere delege de göndermiştir. I. Nazilli kongresine delege gönderemeyen Bodrum, 19-23 Eylül 1919 tarihleri arasında Nazilli'de Harekat-ı Milliye'yi daha iyi tanzim etmek ve bölgedeki Heyet-i Milliyelerin yönetimini iyileştirmek için toplanan II. Nazilli Kongresine Bodrum Heyet-i Milliyesi Dede Rifkiöğlü Fuat Bey'i delege olarak yollamıştır. Kongre sırasında İtilafçıların ayak diremesi üzerine M Kemal ile bağlantı kurulmasında sorunlar yaşanması karşısında Muğla delegasyonu ile birlikte hareket etmiş Sivas Kongresi ile bağ kurulması arayışı içinde olmuştur. Günver Güneş, "Milli Mücadele'de Bodrum ve Çevresi", PAÜ AİİTE, *Belgi Dergisi*, Sayı:15, Kış 2018, Denizli 2018, s.640.

93 Ünal Türkes, *a.g.e.*, s.329-331.

94 Celal Bayar, *a.g.e.*, C: VII, s. 2368, Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s. 375.

95 Risalede kongreye katılanlar hakkında bu bilgiler verilirken, Muğla'nın yer almaması Risalenin katılanlarının tümünü içermediği ihtimalini akla getirmemektedir. Ünal Türkes Muğla hakkındaki çalışmasında, II. Nazilli Kongresine Muğla ilini temsilen Muğla Mutasarrıfı Serfeli Hilmi Bey, Muğla Belediye Başkanı Zorbazade Ragıp Bey, Muğla Livası Kuva-yı Milliye Genel Başkanı Hamza Hayati Bey, Kuva-yı Milliye Ahiköy (Yatağan) Şubesi Başkanı Yerkesik Kadızade Fehmi Bey, Yüzbaşı Leyneli Cavit (Oral) Bey, Milas Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı Gazi Bey, Muğla Hastanesi doktorlarından Muhsin Ertuğrul Bey, Tabur Komutanı Yüzbaşı Seyfettin Efendi ile Muğlalı iki yedek subayın yönetiminde 530 kişilik piyade ve süvari birliği de yanlarında olarak, 18 Eylül'de Nazilli'ye yola çıktıklarını belirtir. Hatta Muğla merkez delegeleri, Nazilliye ulaştırmak için 11 bin liradan fazla para yardımını da beraberinde götürmekteydiler. II. Nazilli Kongresi'ne Köyceğiz'den delege olarak katılan Necmettin Aydın Alay'ın 1972 Mart'ın da Ünal Türkes'e verdiği bilgiye göre, Muğla iline bağlı ilçeleri temsilen Kongre'ye katılan kişiler şunlardır: Muğla (Merkez), Müftüzade Sadettin Bey Borum Kazası, Dede Rifkiöğlü Fuat Bey Fethiye Kazası, Eski Komiser Arif Bey Köyceğiz Kazası, Necmettin (Aydınalay) Bey Marmaris Kazası, Hafız Mehmet Efendi Milas Kazası, Eski Subay Emin Bey. Ünal Türkes, *a.g.e.*, ss.329-331.

İstanbul hükümeti ile iletişiminin kopması sonucu, milli egemenliğe dayalı meşru bir hükümet oluşuncaya değin, Heyet-i Temsiliye ile haberleşmesini ve 15 Eylül akşamına kadar bu konuda oluşan düşüncelerin belirtilmesini istemesi doğrultusunda olduğu dikkat çekmektedir.⁹⁶ Bu karmaşık durum kısa bir süre sonra ortadan kalkmıştır. 3 Aralık 1919'da Nazilli Kongresinin, Sivas'ta Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta görüleceği üzere, Sivas Kongresi kararlarının kabul edildiği anlaşılmaktadır.⁹⁷

Katılımcı sayısı ve katılan yerleşimler düşünüldüğünde II. Nazilli Kongresi birinci toplantıya göre daha geniş bir alanı kapsıyordu. Nazilli Heyet-i Merkeziyesi, kapsam alanı içinde bulunan Heyet-i Milliyelerin yer aldığı toplam 37 il, ilçe ve nahiyelerden gelecek birer kişiden oluşturuldu. Bu alan dahilinde Kuva-yı Milliye örgütü bulunmayan yerlerde Kuva-yı Milliye teşkilatı oluşturulma çabası içine girildi. II. Nazilli Kongresi sırasında tartışma konusu olan kazaların bir merkezde toplanması konusunda Muğla'ya bağlı kaza ve köylerin Muğla merkeze bağlanması kararı alınmıştır. Alınan karar Muğla heyetinde ayrılmaya neden olmuştur.⁹⁸

Kongre Kararları ve Heyet-i Milliyeden Heyet-i Merkeziyeye Geçiş

Çalışmalarını tamamlayan kongrenin önünde artık tek bir mesele kalmıştı. O da Heyet-i Milliyeleri bir araya getirecek Heyet-i Merkeziye'nin oluşumu idi. Heyet-i Merkeziye kongrede belirlenen esaslar çerçevesinde Heyet-i Milliye teşkilatının bulunduğu her sancak, kaza ve nahiyeden birer delegenin iştiraki ile oluşturulacaktı. Delegeler geldikleri kazalarda bulunan Heyet-i Milliye Heyetinin en az üçte ikisinin tercihiyle seçilecek ve yine üçte ikisinin referansını gösteren belge ile Nazilli'ye geleceklerdi.

Azalar kendi aralarından bir başkan ve katipleri seçeceklerdi. Heyet-i Merkeziye gerekli görürse kadrosunu kendisinin tespit edeceği süvari ve piyadeden oluşan inzibat kuvveti oluşturabilecekti. Gerekli görürse Taşra Heyet-i Milliyeleri de aynı teşkilatı kurabilecekti.

Nazilli Heyet-i Merkeziyesi cephede ve cephe gerisinde önemli görevler üstlenmiştir. Heyet-i Merkeziye 1920 yılı içinde aynı ve nakdi bağışları topluyor, bölgedeki haberleşmeyi sağlıyor, cephelerin levazım ve her türlü gereksinimini karşılamaya çalışıyordu.⁹⁹

Kuşkusuz işe temini en zor işlerden birisiydi. Aşar ambarı Düyun-u Umumiye'nin idi. İşenin karşılanması için yasal yollarla merkezin desteği istenirken, öte yandan da savaş şartlarının bir sonucu olarak işe el konuluyordu. Kuşkusuz bu durum zorunlu olarak İstanbul Hükümetinin de tedbir almasını gündeme getirmiştir.¹⁰⁰

Heyet-i Merkeziye Aydın Kuva-yı Milliyesi'nin tasfiyesine kadar bölgedeki işe meselesini başarıyla halletmiştir.¹⁰¹ Sağlık sorunlarının çözümü konusunda da önemli hizmetleri yerine getirmiştir. Öyle ki Hastane açılışı, sağlık personeli temin edilmesi gibi¹⁰² askeri görevler ve bu konuda karar alınması tamamen komutanların uhdesindeydi

96 Ünal Türkeş, *a.g.e.*, s. 328.

97 ATASE Arş. Kl. 1-105, Ds: 7, F: 23-2.

98 Tartışmalar sırasında Mentеше Kuva-yı Milliye Komitesinin başkanlığını yürüten Ulalı Hamza Bey Nazilli Heyeti tarafında yer alınca rakibi Zorbazzade Ragıb Bey Nazilli'den döndükten sonra cemiyeti toplayarak Hamza Beyin komite kararlarını uygulamadığını kişisel davrandığını ileri sürerek onu başkanlıktan düşürme kararı alarak kendisini cemiyet başkanı ilan etmiştir. Yapılanları hazmedemeyen Hamza Bey eski konumu elde edebilmek için Yörük Ali Efe'den yardım isterken, Zorbazzade'de Demirci Mehmet Efe'yi yanına davet etmiştir. Muğla'nın iki önemli ismi iktidar mücadelesinde bölgenin iki önemli efesini kullanmıştır. Mehmet Çanlı- Ünal Türkeş, *Datça (Reşadiye) Kuva-yı Milliyesi*, ATAM Ankara 1999, s. 19, Ünal Türkeş, *a.g.e.*, s. 346-349. Bayram Akça, "Milli Mücadele Döneminde Yörük Ali Efe'nin Muğla ve Havalisindeki Faaliyetleri", Muğla Üniversitesi *SBE Dergisi* Cilt:1 Sayı:2, Güz 2000, Muğla 2000, s.29

99 Celal Bayar, *a.g.e.*, Cilt:VI, s. 2372-2373.

100 BOA. DH/ i-UM, D. No: 20/7 Sıra No: 2/28.

101 Şefik Aker, *a.g.e.*, C.II, s. 174.

102 ATASE Arş. Kl. 1-105, Ds: 7, F: 47, Şefik Aker, *a.g.e.*, cilt II, s. 176-177.

ve Heyet-i Merkeziye bu işlere karışmıyordu. Yalnızca siyasi önlemler konusunda komutanlarla Heyeti Merkeziye birlikte karar verebileceklerdi.

Heyet-i Merkeziye'nin görevleri arasında yapılacak harcamaların karşılanması için elde edilen bağışların tespitinin sancak ve kazalara göre düzenlenmesi yanında bunların ilgili yerlere iletilmesi ile sancak ve kazalarda tutulan kayıtların incelenip denetlenmesi de yer alıyordu. Milli Mücadele yıllarındaki idari yapı göz önüne alındığında; Alaşehir kongresinin aldığı kararları kabul eden II. Nazilli Kongresi Aydın, İzmir, Denizli, Manisa, Muğla, Uşak, Balıkesir, Afyonkarahisar, Isparta, Burdur, Antalya illeri, onlara bağlı ilçeler ve nahiyeleri bünyesine katarak Marmara, Ege ve Batı Akdeniz bölgesini kendi kapsam alanına dahil etmiştir.¹⁰³

Sivas Kongresi ve Nazilli

II ve III. Nazilli Kongrelerinden sonra, Sivas Kongre'si kararlarını tanımakta tereddüt gösteren Nazilli Heyeti Merkeziyesi, çevresinde Muğla, Denizli ve Alaşehir Heyeti Milliyelerinin de tesiri ile Doğu Anadolu'daki Milli Hareketle birleşmeyi ciddi olarak düşünmeye başladı. Nazilli'deki bu tavır değişikliğinde, Mustafa Kemal Paşa tarafından yürütülen siyaset sonucu Damat Ferit Hükümetinin düşürülerek, Mustafa Kemal Paşa'nın gücünün artması da etkili olmuştur.¹⁰⁴ Nihayet 27 Ekim 1919'da Nazilli Heyeti Merkeziye üyelerinden olan Hacı Süleyman Efendi'nin başkanlığında, Denizli'den Başağazade Yusuf ve Muğla Mutasarrıfı Hilmi Bey görüşme yapmak üzere Sivas'a gönderildi.¹⁰⁵ Demirci Mehmet Efe'nin Mustafa Kemal Paşa'ya hediye ettiği silahı da yanlarına alan heyet,¹⁰⁶ Nazilli'den Dinar'a, Dinar'dan Afyonkarahisar'a, Afyon'dan Ulukışla'ya ve Ulukışla'dan Niğde ve Kayseri yolu ile 13 Kasım'da Sivas'a ulaşmıştır.¹⁰⁷ Mehmet Başaran'ın Asaf Gökbel arşivinde ulaştığı belgeye göre Heyetin Sivas'a bir incir sandığı götürdüğü anlaşılıyor.¹⁰⁸ Heyet üyelerinden Mutasarrıf Hilmi Bey 29 Ekim'de Afyon'da Tasvir-i Efkâr muhabiri Arif Oruç'a heyetin Sivas'a gidiş amacı olarak Nazilli ve civarındaki Kuva-yı Milliye'nin Heyet-i Temsiliye ile temas kurmak amacıyla aynı gaye ile hareketleri ayrıntıda dahi birleştireceklerini belirtmiştir.¹⁰⁹ Nazilli Heyeti Sivas'a varır varmaz, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelerde bulundu. Görüşmelerin konusu, Eylül ayından itibaren Sivas Kongresi kararlarını tanıtmakta tereddüt etmelerine sebep olan çelişkilere ve sorunlara cevap aramak, doğudaki milli hareketi ve Mustafa Kemal Paşa'yı yakından tanımak olmalıydı.¹¹⁰ Ali Fuat Paşa Heyeti Temsiliye'nin 22 Kasım 1919 tarihli toplantısında, "*Demirci Mehmet Efe'den bize bir heyet gönderdi, ahval ve vaziyete dair malumatımız oldu. Hâlbuki*

103 Esin Dayı, *a.g.e.*, s.103.

104 Mehmet Başaran, "Hacı Süleyman Efendi", *Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri*, Aydın 2006, s.106

105 Asaf Gökbel, *a.g.e.*, s.392, Celal Bayar, *a.g.e.*, C.VII, s.146, Esin Dayı, *a.g.e.*, s.168-169. Erol Akcan, *Milli Mücadele'de Demirci Mehmet Efe 1919-1920*, ATAM Yay. Ankara 2014, s.88.

106 Kemal Arıburnu, *Sivas Kongresi*, ATAM Yayını, Ankara 1997, s.232.

107 Asaf Gökbel, *a.g.e.*, s.393, Esin Dayı, *a.g.e.*, s. 169, Mehmet Başaran, "Nazilli Kongrelerinin Sivas Kongresi ile Birleşme Yolculuğu", 85. *Yılında Nazilli Kongrelerinin Milli Mücadele Tarihi İçinde Yeri ve Önemi*, Edit: Günver Güneş, İstanbul 2007, s.80-83.

108 Harcama kalemi tek tek verilen belge de Sandıklı'da otele 3.5 lira, kahve ve çay parası olarak da 65 kuruş ödemişler. Dinar'dan Afyonkarahisar'a araba ücreti 42 lira tutmuş. Bu kentte de 90 kuruş araba ücreti vermişler. Çerkez Hacı Ahmet Ağa'ya 5 lira, hastane masrafı olarak da 150 kuruş verilmiş. Burada 6 lira otel, 3 lira 20 kuruş yemek, 120 kuruş da kahve ve çay parası ödenmiş. Gene burada canları çekmiş, 40 kuruşluk kaymak yemişler. Bunu ve 5 kuruşluk kâğıt ücretini bile giderler listesine yazmışlar. Liste böyle uzayıp gidiyor. İçinde fotoğrafçıya verilen para, eşya nakli için araba ücreti, Konya'ya üç kişilik bilet ücreti, iki sandık incirin navlun parası da var. Ulukışla'da da trene incir navlunu olarak 170 kuruş daha ödendiği yazılı. Ege bölgesinden, hele incir memleketinden Sivas'a götürülecek en iyi armağanın incir olduğu düşünülmüş olmalıdır. Mehmet Başaran, "*Nazilli Kongrelerinin Sivas'ı...*", s.81-84.

109 Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Ege ve Çevresi*, kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1994, s.95. Heyet üyeleri seyahat esnasında Öğüt gazetesi muhabirleri ile de mülakat yapmışlardır. Hilmi Bey bu mülakatta hareket-i milliyenin merkezinin Sivas olduğunu kesin bir dille ifade etmiştir. Erol Akcan, *a.g.e.*, s. 89.

110 Esin Dayı, *a.g.e.*, s.169.

*Demirci Efe küçük bir mıntıkada bulunuyor. Onlar ise koca bir vilayetin murahhaslarıdır...*¹¹¹ Şeklindeki sözlerinden Nazilli'den gelen heyetten bahsettiği anlaşılmaktadır. Heyetin Batı Anadolu hakkında esaslı bilgi verdiği ve Heyeti Temsiliye'nin Aydın vilayetini temsilen gelen bu heyet vasıtası ile batı ile ilişkilerini kuvvetlendireceği anlaşılmaktadır. Heyeti Temsiliye nezdinde bu görüşmeler yapılrken, Aydın Cephesi'nde çok önemli bir gelişme oldu. Nazilli Heyeti Merkeziyesi Sivas Kongresi kararlarını, Sivas'a gönderdikleri heyet henüz geri dönmeden, 3 Aralık 1919'da kabul etti. Bu karar Demirci Mehmet Efe'nin 6 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya Aydın ve Havalisi Kuva-yı Milliye Kumandanı sıfatıyla gönderdiği "... Sivas Kongresi mukarreratının bizlerce kabil-i tatbik ve icra olan aksamı Nazilli Kongresince kabul edilmiştir" denilmesinden anlaşılmaktadır.¹¹² Böylece Nazilli Kongresi'nin 3 Aralık 1919'da, Sivas Kongresinin kendilerince uygun ve tatbik edilebilir kısımlarını kabul ettiği görülmektedir. 3 Aralık 1919'da Sivas Kongresi kararlarını kabul eden Nazilli Heyeti Merkeziyesi, aynı zamanda Heyet-i Temsiliye'nin varlığını kabul ederek, onun hâkimiyetini tanınmış oluyordu¹¹³ Sivas Kongresi kararlarını kabul eden her Heyeti Milliye gibi Nazilli Heyeti Merkeziyesi de, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi haline gelmiştir.¹¹⁴ Nazilli'den Sivas'a gönderilen heyet gittiği güzergahı takip ederek 13 Aralık tarihinde Nazilli'ye dönmüştür.¹¹⁵

III. Nazilli Kongresi:

II. Nazilli Kongresinde alınan karar gereğince 12. maddede; her ayın ilk günlerinde toplantı yapılmasına karar verilmişti. Fakat kongre üçüncü kez Alaşehir Kongresinin 14. Maddesi'nce karar verilip, II. Nazilli kongresinin 3. Maddesinde kabul edilerek kurulan, " Nazilli Heyet-i Milliye-i Merkeziyesi"nin ilk toplantısını yapması sebebiyle toplandı. Gerçekte ise Heyet-i Merkeziye üyeleri 1 Ekim 1919'da Nazilli'de zaten toplanacaklardı. Heyet-i Merkeziye 6 Ekim 1919'da Nazilli de bir araya geldi. Nazilli'deki toplantıya Aydın, Mentеше, Denizli, Burdur, Antalya, Isparta livaları ile İzmir'in Kuşadası ve Ödemiş kazalarından birer delege katıldı. Bu toplantı III. Nazilli kongresi olarak da adlandırılır.¹¹⁶ III: Nazilli Kongresine katılan delegeler ile geldikleri yerler bu konu hakkında yazılmış eserlere göre şu şekilde idi: Denizli Garbikaraağaç Kazası Acıbadem Nahiyesi: Kamil Bey, Nazilli Kazası Atça Nahiyesi: Cemal Bey, Denizli Buldan Kazası: Osman Bey, Denizli Merkez: Mehmet Bey, Afyon Dinar Kazası: Ali Rıza Bey, Denizli Honaz Kazası: Ahmet Ziya Bey, Denizli Tavas Kazası Kala-ı Tavas Nahiyesi: Hacı Sadık, Aydın Karacasu Kazası Tahsin Hulki, Nazilli Kazası: Ömer Lütfi, Denizli Sarayköy Kazası: Mustafa Nazmi ve Mustafa Beyler, Nazilli Sultanhisar Nahiyesi: Ali Zühtü Bey, Denizli Tavas Kazası: Mehmet Bey.

111 Uluğ İğdemir, *Heyeti Temsiliye Tutanakları*, TTK Yayını Ankara 1969, s.85.

112 Telgraf için bkz; ATASE A:1-105, D:7, F:23-2, Ayrıca bkz; Esin Dayı, *a.g.e.*, s.174.

113 Fakat Aralık 1919 Nazilli Kongresinin toplandığına dair bir kayıta rastlanmadığından, Kongreden kasıt Nazilli Heyeti Merkeziyesi ve onun yaptığı toplantı olsa gerektir.Esin Dayı, *a.g.e.*, s.175.

114 Tarık Zafer Tunaya, *a.g.e.*, s.502.

115 Asaf Gökbel arşivinde çıkan bir belgeye göre kurulum 12 gün kaldığı Sivas'ta kahvaltı da içinde olmak üzere 36 kez yemek yedikleri anlaşılıyor ama 10 kez yemek parası ödemişler. Bunların her biri 13 kuruşla 31 kuruş arasında değişiyor. Demek ki yemeklerinin diğer öğünlerini ya ceplerinden ödüyorlardı ya da bunları Sivas'ta başkaları ismarlıyordu. Belki de Sivas'ta kolordunun imkânlarından yararlanıyorlardı. Sivas'ta elma ve çaycı paraları da vermişler. Diğer kentlerde otel ücreti verdikleri halde listede Sivas'ta ödedikleri bir otel ücreti görülüyor. Herhalde devlet kurumlarında veya evlerde konuk edilmişler. Harcama kalemleri içinde sucuya bahşiş, çırağa bahşiş gibi olanlar var. Dikkat çeken bir ödeme 27 kuruş dernek parası. Konya'da Kuvayı Milliyeci Öğüt gazetesine de 6 lira verilmiş. Araba parasından su ve elma parasına kadar bütün bu ödemelerin toplamı 398 lira 12 kuruş 10 para tutmuş. Dikkatimizi çeken bu yolculuğu yapanların harcamaları yazmada gösterdikleri titizlik ve bunu Heyeti Milliye Merkezi'ne 14 Aralık 1919 günü imza ile teslim etmiş olmalarıdır. Mehmet Başaran, "Nazilli Kongrelerinin Sivas", s.81-84, Zeki Sarıhan, "Nazilli'den Sivas'a Götürülen İncir", *Kurtuluş Savaşı Öyküleri*, Öğretmen Dünyası Yayını, 5. Kitap, Ankara, 2013, s. 41-44, Erol Akcan, *a.g.e.*, s.90.

116 Şefik Aker, *a.g.e.*, cilt: II, s. 231, Tanör, *a.g.e.*, s. 22. Celal Bayar, *a.g.e.*, C:VII, s.2373, Asaf Gökbel, *a.g.e.*, s.379, Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s.148.

Ünal Türkeş'e göre Muğla delegeleri katıldıkları II. Nazilli Kongresinin ardından Nazilli'den ayrılmayarak III. Nazilli Kongresine de katılmışlardır.¹¹⁷

III. Nazilli Kongresi'nin toplanmasına neden olan asıl sebep; II. Nazilli Kongresinin ardından oluşturulan ve "Heyet-i Merkeziyesinin Suret-i Teşkilî"nin 1. Maddesi'nde isimleri geçen yerler dikkate alındığında; sayıları hemen hemen 37 olması gereken Heyet-i Merkeziye'nin ilk toplantısını yapması olduğuna göre III. Nazilli Kongresine katılan üye sayısı hakkında da bilgi verilerek, eksik kalan liste tamamlanmıştır.¹¹⁸

II. Nazilli Kongresi'nde Denizli, Isparta, Burdur, Antalya, Muğla, ve Aydın illeri ile bu illere bağlı kaza ve nahiyelerdeki Heyet-i Milliyelerin gönderecekleri birer üyeden oluşan Heyet-i Merkeziye yaklaşık bir tahminle kırk beş kişiden oluşmuştu.¹¹⁹ Sami (Kutluğ) Bey'in Kongrenin gerçekleştiği tarihlerde kayıt altına aldığı notlara göre Heyet-i Merkeziye'nin sayısı 49 kişi idi.¹²⁰ Bir başkan tespit edilen toplantıda 21 maddelik Heyeti Merkeziye talimatnamesi kabul edilmiştir. Talimatnameye göre maliye, levazım, teşkilat, istihbarat, sıhhiye ve teftiş encümenlerinin kurulması kararı alınmış,¹²¹ bununla birlikte bu encümenlerin tespiti, çalışma şekilleri ve görevleri de belirlenmiştir. Kongrede yaklaşık 45-50 kişilik merkez heyetinin Nazilli'de devamlı surette kalması kararlaştırılmış, başkanlığına ise Ahmet Ziya Bey seçilmiştir. Başkan 57. Tümen'e gönderdiği telgrafta Nazilli'de Heyet-i Merkeziye'nin meydana getirildiğini ve bu tarihten itibaren yazışmaların sözkonusu merkeze yapılmasını beyan etmiştir.¹²² Kongre ile Nazilli Batı Anadolu'da önemli bir konuma gelmiş denetim ve kontrolü eline almıştır. Kontrolün ele geçirilmesinin ardından Heyet-i Merkeziye hükümet telgraflarını Nazilli'den geçmesine izin vermemiştir.¹²³

Aydın ve çevresinde faaliyet gösteren tüm Heyet-i Milliyelerin Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'ne bağlanması oldukça önemli bir gelişmedir. İkinci Nazilli Kongresi'nde kurulması kararlaştırılan Heyet-i Merkeziye oluşturulduktan sonra cephe gerisindeki işler daha düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır. Bu göreve ek olarak Heyet-i Merkeziye 6 Ekim 1919'da "Redd-i İlhak Harekat-ı Milliyeye Heyet-i Merkeziyesi Nizamname-i Dahilisi" adı ile bir iç yönetmelik hazırlamıştır. Bu yönetmeliğin hazırlandığı toplantı bazı kaynaklarda Üçüncü Nazilli Kongresi olarak adlandırılmaktadır. Oysa bu toplantı bir kongre niteliğinde olmayıp, yalnızca Heyet-i Merkeziye üyelerinin katılımı ile gerçekleşen olağan bir toplantıdır. Sözü edilen toplantıya Honaz'dan Ahmet Ziya, Karacasu'dan Tahsin Hulki, Acıbadem'den Kamil,

117 Ünal Türkeş, *a.g.e.*, s.333, Ragıp Bey'in Ekim'in son haftasında Nazilli'den Muğla'ya göndermiş olduğu bir telgraftan Mutasarrıf Hilmi Beyi ile Belediye Başkanı Ragıp Bey'in Nazilli'de oldukları anlaşılıyor. anlaşılıyor.

118 Esin Dayı, *a.g.e.*, s.104.

119 Şefik Aker, *a.g.e.*, C.II, s.231.

120 Sami Bey'in notlarına göre Heyet-i Merkeziye üyeleri ve katıldıkları yerler şöyle idi. Nazilli: Ömer Lütfi Bey (Heyet-i Merkeziye Reisi), Karacasu: Binbaşı Tahsin Hulki Bey (Askerlik Şube Reisi), Atça: Muallim Cemal Bey, Sultanhisar: Dürükzade Ali Zühtü Bey, Buldan: Sami Kutluğ Bey, Sarayköy: Mustafa Nazmi Efendi, Sarayköy: Hüseyin Efendi, Sarayköy: Emin Arslan Bey, Sarayköy: Ahmet Ziya Efendi, Garb-i Karaağaç: Mehmet Kamil Bey (Emekli Kaymakam) , Çal: Tevfik Bey, Nazilli: Tevfik Bey, Kuyucak: Hocasade Tevfik Bey, Çivril: Mehmet Remzi Bey, Denizli: Mehmet Efendi, Denizli: Hamdi Bey, Burdur: Semedanizade Osman Efendi, Milas: Rüştü Efendi, Milas: Hüsnü Bey, Tavas: Mehmet Efendi, Tavas: Tahsin Bey, Çine : Hacı Süleyman Efendi, Çine: Emin Bey, Kale-i Tavas: Hacı Sadık Efendi, Kale-i Tavas: Ali Enveri Bey, Karahayıt: İhsan Efendi, Gönen: Mustafa Efendi, Bozdoğan: Ahmet Vefa Efendi, Bozdoğan: Pirlibeyli Mehmet Bey, Dalaman Mustafa Hoca, Bodrum: Fuat Bey, Marmaris: Mehmet Nuri Bey, Tefenni: Mustafa Fevzi Efendi, Kadılar Köyü: Mustafa Efendi, Muğla: Ethem Bey, Dinar: Ali Rıza Efendi (Emekli Kadi), Eğridir: Hüseyin Hüsnü Efendi, Söke: Muharrem Efendi, Fethiye: Arif Efendi, Fethiye: Yahyazade Şevket Bey, Manavgat: Ahmet Talat Bey, Korkuteli: Hakkı Efendi, Keçiborlu: Doktor Rifat Bey, Uluborlu: Hacı Tahir Efendi, Kuşadası: Mahmut Esat (Bozkurt) Bey, Isparta: Süleyman Turgut Bey, Köşk: Giritli İsmail Hakkı Bey, Yenipazar: Hacı Nuri Efendi, Ödemiş: Azizabatlı Bey. Bkz; Naci Sadullah Daniş, "Çepkenliler", *Demokrat İzmir* 9 Kasım 1970.

121 *Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası*, Ankara 1994, cilt: 4, s: 38.

122 Başkan 57. Tümen ve kalem reisine çektiği telgrafta da Heyeti Merkeziye'nin oluşturulduğunu ve bundan sonra da tebligatların bu merkeze yapılmasını istemiştir. *ATAŞE Arş.*, Kl. 6-3420, Ds: 404, F: 34.

123 Esin Dayı, *a.g.e.*, s.112.

Dinar'dan Ali Rıza, Kal'a-i Tavas'tan Hacı Sadık, Nazilli'den Ömer Lütfi, Buldan'dan Osman, Sarayköy'den Mustafa Nazmi ve Mustafa, Sultanhisar'dan Ali Zühtü Bey ve Efendiler katılmışlardır. Bu toplantıda bir Başkan, bir Katip ve bir de Sandık Emini seçimi yapılmış, ayrıca Sağlık Şubesi'ne de Hacı Sadık ve Ali Efendiler seçilmişlerdir.¹²⁴

İkinci Nazilli Kongresi kararları doğrultusunda Harekat-ı Milliye Redd-i İlhak Aydın ve Havalisi Heyet-i Merkeziyesi kendi içinde altı şubeye ayrılmıştır: Maliye, Levazım, Teşkilât, İstihbarat, Sıhhiye, Teftişat. Kongre Heyet-i Merkeziye Başkanı'nın gizli oyla seçilmesi kararların alınması sırasında üyelerin oylarını serbestlik içinde kullanabilmeleri, öteki şubelerle haberleşmelerin merkezce yapılması, kurulan Encümenlerin Heyet-i Merkeziye tarafından denetlenmesi, görevlerini kötüye kullananların cezalandırılmaları ve üyelikten çıkarılmaları, Encümenlerin kendi konularında karar almakta serbest oldukları yollunda kararlar alınmıştır. Bunlara ek olarak, ileride karşılaşılabilecek sorunların çözülebilmesi için, gerek duyulursa, genel kurula gidilmesi gibi konularda açıklık getirilmiştir.¹²⁵ Heyet-i Merkeziye vazifesini saptarken, nakdi ve aynı teberru toplanması ve haberleşme konularında mücahit reislerin bir faaliyette bulunamayacaklarını ve bu işlere Heyet-i Merkeziye'nin bakacağı (Madde: 2), ama Heyet-i Merkeziye'nin de cephedeki reislerin işlerine karışmayacağı (Madde: 3) kararlaştırılmıştır. Burada, I. Nazilli Kongresi'nde olduğu gibi mücahit reislere keyfi cezalandırma yetkisi verir gibi görünen ifadeler artık yer almamıştır.¹²⁶

Heyet-i Merkeziye 26 Aralık 1919'da yeni bir toplantı yapmış, bu toplantıda Encümenlerle ilgili yeni bir yönetmelik hazırlamıştır.¹²⁷ II. Nazilli Kongresi çalışmalarından da anlaşılacağı gibi, birçok önemli konuda kararlar almış ve iyi bir iş bölümüne gitmiştir.¹²⁸

Kongre Güney-Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi'nin yönetimi konusunda çok önemli bir işleve sahip olmuştur. Siyasi Encümen ise bir ölçüde Heyet-i Temsiliyeye benzetilebilir. Ancak sınırlı bir amaç için çalıştığı da gözden uzak tutulmamalıdır. Nazilli Heyet-i Merkeziye'si Yunanistan'ın bölgeyi işgalinden, İngiltere'yi sorumlu tutmuş ve yayımladığı bildirilerde bu devletin izlediği politikalar eleştirilmiştir.¹²⁹ Üçüncü Nazilli Kongresi kendi iç yönetmeliğini, bütün ayrıntıları hesap ederek oluşturmuştur. Buna delil olarak oldukça ayrıntılı bir işbölümüne gitmiş olmasını gösterebiliriz. Halktan toplanacak bağışlar hususunda da belirleyici kararlar alması, sosyal adaletin gözetilmeye çalışıldığının/ gözetildiğinin işaretidir.¹³⁰

Nazilli Kongreleri, idari, siyasi teşkilatlanmanın yanında halkın, efelerin ve askerlerin oluşturduğu Kuva-yı Milliye askerlerinin, Aydın- Nazilli Cephesi'ndeki mücadelelerini de sağlamıştı. Kongre kararlarını uygulayan ve denetleyen Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'nin, Doğu'daki Mustafa Kemal hareketi ile yakınlaşması, Doğu ve Batı Anadolu'daki Milli Mücadele'nin Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde birleşmesi ise, diğer önemli bir gelişmedir.¹³¹ Direnişin uzun soluklu bir hale getirilmesi için ise cepheye gerekli insan gücünün sağlanmasından, bunların beslenmesine, silah ve cephane ile teçhiz edilmesine, cephe gerisinde ise düzenin sağlanmasından, direniş karşısında olanlar üzerinde susturucu baskının kurulmasına kadar pek çok işlevin örgütlenmesini gerektirmekteydi. İstanbul Hükümeti direniş yanlısı olmadığına göre bu işlev direniş grupları tarafından

124 Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 116.

125 Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 117.

126 İlhan Tekeli – Selim İlkin, *a.g.m.*, s. 190, Bülent Tanör, *a.g.e.*, s. 166.

127 Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 117.

128 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.m.*, s. 176-181.

129 Nazilli Heyet-i Merkeziyesi Başkanı Ömer Bey'in İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Milne gönderdiği 3 Kasım 1919 tarihli telgraf için bkz: Asaf Gökbek, *a.g.e.*, s. 376.

130 Hasan Ali Polat, *a.g.e.*, s. 239.

131 Esin Dayı, "Sivas Kongresi ve Aydın Vilayeti" *Sivas Kongresi I. Uluslar arası Sempozyumu 2-4 Eylül 2002 Sivas*, Sivas 2002, s.215.

gerçekleştirilecekti. Bunun da yolu sivil temelli direnişin kurumsallaşmasıyla, kurumsallaşmanın kongreler yoluyla hayata geçirilmesiyle mümkün olabilmıştır.¹³²

Milli Mücadele'nin önemli bir halkasını oluşturan bu yerel örgütlenme 3 Aralık 1919'da Heyet-i Temsiliye'yi resmen tanımıştır. Nazilli Harekat-ı Milliye Redd-i İlhak Heyetinin adı, kongre Heyet-i Umumiyece 3 Ocak 1920 tarihinde "Aydın Cenub Mıntıkası Heyeti Merkeziyesi" olarak değiştirilmiştir.¹³³ Ayrıca kabul edilen 4 maddelik karar ile Heyet-i Merkeziye'nin yeni şekli ve idari durumu belirlenmişti. 1920 Haziran'ı ortalarından itibaren Aydın Cenub Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi'nin teklifi ile Alaşehir ve Uşak Heyet-i Merkeziyeleri arasında ortak bir toplantı yapılması hakkında görüşmeler yapılmıştır.¹³⁴ Alaşehir'de yapılması teklif edilen toplantı bu şehrin 24 Haziran'da işgal edilmesi üzerine mümkün olmadı.

Bu arada TBMM Nazilli bölgesinden meclise bir mebus gönderilmesini istemiş Ankara'nın bu isteği Nazilli Heyet-i Merkeziyesi tarafından müzakere edildikten sonra Sivas'a gönderilen heyetin üyeleri arasında yer alan Hacı Süleyman Efendi seçilmiştir.¹³⁵ Yunanlıların ileri harekate geçmek için hazırlandığı sırada cephenin ihtiyacının karşılanması Nazilli'de bulunan Aydın Cenup Cephesi Heyet-i Merkeziyesi'ne büyük sıkıntılar yaşatmıştır. Heyet-i Merkeziye 31 Mayıs 1920'de TBMM Riyasetine hitaben cephenin ve bölgedeki Yunan kuvvetlerinin durumunu anlatan uzun bir telgraf göndermiştir.¹³⁶ Heyet-i Merkeziye ilerleyen Yunan tehlikesi karşısında 24 Haziran 1920'de Nazilli'den Denizli'ye taşınmıştır.¹³⁷ 3 Temmuz'da Nazilli'nin Yunanlılar tarafından ikinci kez işgali üzerine Heyet-i Merkeziyenin Dinar'a nakline karar verilmiştir.¹³⁸ Nazilli Heyet-i Merkeziyesi Eylül 1920'de Fethiye'ye kadar uzanan kıyı şeridinde vergi topluyor, mali konularda denetimi elinde bulunduruyordu.¹³⁹ Aydın Cenub Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi bir süre sonra Burdur'a nakledilmiş¹⁴⁰ ve Heyet-i Merkeziyenin lağvedildiği 1 Ekim 1920 tarihine kadar burada hizmetine devam etmiştir. Nazilli'nin üçüncü defa işgalinden sonra Nazilli Heyet-i Merkeziyesinin adı değişmiş Cenub Mıntıkası Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Merkeziyesi olmuştur.¹⁴¹

Sonuç

Batı Anadolu Kuva-yı Milliye tarihinde önemli rolüne karşın Esin Dayı'nın 1998 yılında yazdığı bir kitabı Asaf Gökbel, Mustafa Albayrak'ın kitap bölümleri, İlhan Tekeli Selim İlkin, Mehmet Başaran, Turan Akkoyun, Saadet Tekin, Bayram Akça ve birkaç yazarın

132 İlhan Tekeli- Selim İlkin, *a.g.e.*, s.169.

133 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.m.*, s.230.

134 Esin Dayı, *a.g.e.*, s. 141.

135 Ankara Nazilli'den gidecek mebus seçiminde Demirci Mehmet Efe müdahil olmak istememiş, bu konuda kararı Heyet-i Merkeziyeye bırakmıştır. Şefik Aker, *a.g.e.*, C.III, s.110, Erol Akcan, *a.g.e.*, s. 135.

136 Telgrafta Aydın Cephesinin ihtiyacı olan silah ve cephanenin karşılanması istenmiş ve Yunanlıların Anadolu içlerine yapabilecekleri büyük çaplı saldırının doğuracağı sonuçlar üzerinde durulmuştu. *BCA*, 030.10/54.354.3, Demirci Mehmet Efe çok değerli olan cephanenin fuzuli sarfedilmemesi için Heyet-i Milliye'ye sert emirler göndermiştir. *TİTE Arş.* KN.91, GN.1, BN.1, Erol Akcan, *Milli Mücadele'de Demirci Mehmet Efe 1919-1920*, ATAM Yayını, Ankara 2014, s.145, Şefik Aker benzer direktifleri 57. Tümen Komutanı sıfatıyla dile getirmiştir. M. Şefik Aker, *a.g.e.*, C.III, s. 143-144.

137 Asaf Gökbel, *a.g.e.*, s.401. Bu arada Dalama gibi kimi Heyet-i Milliye'ler iane yokluğu nedeniyle dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. *ATASE Arş.* Yörük Ali Efe Katalogu, Sıra:566, Kutu:3, Gömlek:589.

138 Heyet-i Milliye'lerin ne şekilde iş yapacakları 1920 yılı ortalarında Ali Fuat Paşa'nın emrine göre artık merkezi yönetimin kontrolü dahilindeydi. *ATASE Arş.* Yörük Ali Efe Katalogu, Sıra:416, Kutu.2, Gömlek:278, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, II/2, s.252.

139 Mehmet Çanlı- Ünal Türkeş, *a.g.e.*, s 35-44, Mehmet Başaran, *a.g.e.*, s.66, Nuran Koltuk, *a.g.e.*, s. 221

140 *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, II/2, s.252, 3 Temmuz'da Nazilli'nin Yunanlılar tarafından ikinci kez işgali üzerine Heyet-i Merkeziye bazı delegelerin itirazlarına rağmen Dinar'a nakledildi. *ATASE Arş.* Kl. 1-105, D: 21-A, F: 1-50, Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 119.

141 *ATASE Arş.* Kl. 1/4282, D.27-B-10, F. 62. Turan Akkoyun, "Milli Mücadele'de Nazilli Kongreleri ve Nazilli Heyet-i Milliyesi", *Türk Yurdu*, sayı:72, Ağustos 1993, Ankara 1993, s. 34-39.

dışında Nazilli Kongreleri bilim dünyasında hak ettiği ilgiyi yeteri kadar görememiştir. Milli Mücadele tarihinde önemli bir yeri olmasına karşın Nazilli Kongreleri pek çok araştırmada küçük bir toplantı olarak geçiştirilmiştir. Bunda Batı Anadolu'da yapılan diğer kongrelerin Alaşehir ve Balıkesir'in üzerinde ısrarla durulması etkili olmuştur. Bölgesinde etkin olmasına karşın gerek Erzurum ve Sivas Kongrelerinde gerekse Alaşehir ve Balıkesir Kongrelerinde yeterince temsil olanağı bulamamış olması da Nazilli Kongrelerini sahipsiz ve etkisiz kılmıştır. Nazilli Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesinde önemli bir merkez olmuştur. Nazilli 1919 ve 1920'li yıllarda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çıkan iç isyanların bastırılmasında efe ve zeybekleriyle büyük bir özveriyle katkıda bulunmuş Milli Mücadele'nin daha başlangıçta parçalanmasına izin vermemiştir. Kuva-yı Milliye'nin kurulmasında ve Batı Anadolu bölgesindeki dağınık milli heyetlerin örgütlenmesinde üç defa toplanan Nazilli Kongrelerinin büyük etkisi ve ağırlığı olmuştur. Bölgedeki direniş cephesi önce Nazilli Heyet-i Milliyesi ardından Nazilli Heyet-i Merkeziyesi adlarıyla ortaya çıkmıştır. İşgalci Yunan Ordusuna karşı mücadele ederek Kuva-yı Milliye'nin askeri, siyasi ve idari teşkilatlanma 6-9 Ağustos 1919'da I. Nazilli, 19-23 Eylül 1919'da II. Nazilli, 6 Ekim 1919'da da III. Nazilli Kongreleri hayata geçirilmiştir.

Nazilli Kongreleri dağınık Kuva-yı Milliye'nin Batı Anadolu'da teşkilatlanmasında, askeri, idari alanlarda önemli görev ve sorumluluklar üstlenerek Yunan ilerleyişine karşı Türk halkının sığınağı olmuştur. Nazilli Kongreleri, idari, siyasi teşkilatlanmanın yanında halkın efelerin, askerlerin oluşturduğu Kuva-yı Milliye'nin Aydın- Nazilli Cephesinde bütünleşmesini sağlamıştır. Heyet-i Milliyeler tek merkezde toplanmış yetki ve sorumluluklarını Heyet-i Merkeziye'nin ardından Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetine ve sonuçta Ankara'daki Meclis'e devretmiştir. Bu geçiş döneminin en önemli göstergesi Batı Anadolu Heyet-i Milliyelerinde görev almış 40 kadar üyenin aynı zamanda TBMM'nde de mebus olarak bulunmuş olmasıdır. Bu süreç içerisinde oynadığı rol küçümsenmemelidir. Hukuk dışılığın meşru olduğu işgal yıllarında Heyet-i Milliyeler bütün faaliyetlerini defterlere kaydederek meşruiyet çizgisinden ayrılmamışlardır. Kuva-yı Milliye döneminde milis güçlerini kontrol altında tutarak birlik ve bütünlüğü korumaya çalışmışlardır. Yunan işgalinin bölgede yarattığı tahribatı incelemeye gelen Beynelmilel Tahkik Heyetine mezalimin tanıklarının ve belgelerin ulaştırılmasında önemli katkıları olduğu hemen tüm resmi belge ve tanıklıklarda ifade edilmiştir. Nihayet şunu da içtenlikle söylebiliriz ki TBMM'nin oluşumuna verdiği destekle Milli Mücadele'nin kazanılmasında ve Yeni Türkiye Devletinin temellerinin atılışında ortaya koyduğu azim ve kararlılık Heyet-i Milliyeleri tarih önünde yeni bakiş açıları ve araştırmalarla yeniden önemli kılacak bu teşkilatı sağlam bir zemine yerleştirecektir.

KAYNAKÇA

Arşivler

ATASE Arşivi

ATASE Arş No: 6/3420, D (7)-13, f: 92.

ATASE Arş No:7/3446, K.426, D.4, F.114

ATASE Arş., K:257, G:172, B:1

ATASE Arş., K:257, G:185, B:1

ATASE Arş., K:434, G:134, B:1.

ATASE Arş, Kl. 1-105, Ds: 7, F: 47

ATASE Arş, Kl. 1-105, Ds: 7, F: 23-2.

ATASE Arş, Kl. 1-105, Ds: 21-A, F: 1-50

ATASE Arş, Kl. 6-3420, Ds: 404, F: 34.

ATASE Arş, Kl. 7-3446, D: 5 (1), F: 33.

ATASE Arş, Kl. 7/3446, D: 5 (1), f: 45.

ATASE Arş, Kl. 7-3446, Ds: 1, F: 164

ATASE Arş, Kl. 1/4282, Ds.27-B-10, F. 62

ATASE Arş Yörük Ali Efe Katalogu, Sıra:416, Kutu.2, Gömlek:278

ATASE Arş, Yörük Ali Efe Katalogu, Sıra:566, Kutu:3, Gömlek:589.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 030.10/54.354.3,

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

B.O.A. DH/ İ-UM, D. No: 20/7 Sıra No: 2/28

BOA, DH.ŞFR, 104/241

Türk İnkılap Tarihi Arşivi

TİTE Arş. KN.91, GN.1, BN.1

Kitap ve Makaleler

Adalığ, Bingül(2015), *Sultanhisarlı Ali Zühtü Bey'in II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Anıları*, İzmir: Zeus Yayınevi.

Akcan, Erol(2014), *Milli Mücadele'de Demirci Mehmet Efe 1919-1920*, Ankara: ATAM Yayını.

Akça, Bayram(2000), "Milli Mücadele Döneminde Yörük Ali Efe'nin Muğla ve Havalisindeki Faaliyetleri", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi* Cilt:1 Sayı:2, Güz 2000, Muğla: s.25-32.

Aker, M. Şefik(1937), *İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, C. II, İstanbul: Askeri Matbaa.

Akın, Veysi(2009), *Sarayköy Heyeti Milliyesi ve Milli Mücadele'de Sarayköy*, Ankara:ATAM Yayınları.

Akkoyun, Turan(1993), "Milli Mücadele'de Nazilli Kongreleri ve Nazilli Heyet-i Milliyesi", *Türk Yurdu*, sayı:72, Ağustos 1993, Ankara: s. 34-39.

Akkoyun, Turan(2014), *Milli Mücadele'de Aydın Kuva-yı Milliyesi*, Afyonkarahisar:Kümbet Yayınları.

Albayrak, Mustafa(1990), "Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrasında Batı Anadolu'da Kurulan Başlıca Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl:15, Sayı:29, Ağustos 1990, Ankara 1990.

Albayrak, Mustafa(1998), *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri*, Ankara: ATAM Yayını.

Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası(1994), Ankara

Apak, Rahmi(1942), *İstiklal Harbinde Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara: TTK Yay.

Arıburnu, Kemal(1997), *Sivas Kongresi*, Ankara: ATAM Yayını.

Aydın, Sıtkı(1999), *Güneybatı Anadolu Kuva-yı Milliye Harekatı*, Ankara: Kültür Bak. Yay.

Başaran, Mehmet(2006), "Hacı Süleyman Efendi", *Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri*, Aydın: Üçer Ofset.

Başaran, Mehmet(2007), *Milli Mücadele'de Çine Heyet-i Milliyesi (1919-1920)* Aydın: Üçer Ofset.

Başaran, Mehmet(2007), "Nazilli Kongrelerinin Sivas Kongresi ile Birleşme Yolculuğu", *85. Yılında Nazilli Kongrelerinin Milli Mücadele Tarihi İçinde Yeri ve Önemi*, Edit: Günver Güneş, İstanbul:Üçer Ofset. S.79-85.

- Başaran, Mehmet(2010), "Nazilli Kongrelerinin Ulusal Mücadele'ye Katkıları", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslar arası Sempozyumu*, Yay Haz: Oktay Gökdemir, II. Kitap, İzmir BŞB APİKAM Yay, İzmir:BMS Matbaacılık.s.137-153.
- Bayar, Celal(1969), *Ben de Yazdım*, C. VII. İstanbul. Baha Matbaası.
- Borak, Sadi(1990). *Hacı Süleyman Efendi*, İzmir: Toplumsal Dönüşüm Yayınları
- Çanlı, Mehmet, Türkeş, Ünal(1999), *Datça (Reşadiye) Kuva-yı Milliyesi*, Ankara: ATAM Yayını.
- Danış, Naci Sadullah, "Cepkenliler", *Demokrat İzmir*, 9 Kasım 1970.
- Dayı, Esin(1998), *Nazilli Kongreleri1919-1920*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayını.
- Dayı, Esin(2002), "Sivas Kongresi ve Aydın Vilayeti" *Sivas Kongresi I. Uluslar arası Sempozyumu 2-4 Eylül 2002 Sivas*, Sivas:s.69-79.
- Gökbel, Asaf(1964), *Milli Mücadele'de Aydın*, Aydın: Coşkun Matbaası.
- Güneş, Günver(2007), "Milli Mücadele'nin Başlarında Heyet-i Milliye'den Heyet-i Merkeziye'ye Nazilli'de Yerel Örgütlenme", *Milli Mücadele'nin 85. Yılında Nazilli Kongrelerinin Yeri ve Önemi*, Edit: Günver Güneş, İstanbul: Üçer Matbaacılık. s.35-55.
- Güneş, Günver(2010), "Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş Örgütlenmesi; Heyet-i Milliyeler", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyum Bildirileri*, Yayına Hazırlayan: Oktay Gökdemir, II. Kitap, İzmir: BŞB Yayınları. s.15-48.
- Güneş, Günver(2018), "Milli Mücadele'de Bodrum ve Çevresi", PAÜ AİİTE, *Belgi Dergisi*, Sayı:15, Kış 2018, Denizli:s. 634-655.
- Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıraları ve Isparta'da Milli Mücadele İle İlgili Belgeler*(1998), Haz: Bayram Kodaman,-Hasan Babacan, Isparta: Yeni Matbaa.
- İğdemir, Uluğ(1969), *Heyeti Temsiliye Tutanakları*, Ankara: TTK Yayını.
- Jaeschke, Gotthard(1970), *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara: TTK Yayını.
- Koltuk, Nuran(2015), *Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin Askeri ve Mali Kaynakları*, İstanbul: Kitabevi Yayınevi.
- Köstüklü, Nuri(1990), *Milli Mücadelede, Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Müderrişoğlu, Alptekin(1998), *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, 2. Baskı, İstanbul: ATAM Yayını.
- Özkaya, Yücel(1994), *Milli Mücadele'de Ege ve Çevresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Polat, Hasan Ali(2012), Milli Mücadele'de Batı Anadolu Kongrelerinde Alınan Mali Kararlar, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:31, Yıl: 2012, Konya: s.223-253.
- Sarıhan, Zeki(2013), "Nazilli'den Sivas'a Götürülen İncir", *Kurtuluş Savaşı Öyküleri*, 5. Kitap, Ankara: Öğretmen Dünyası Yayını.
- Tanör, Bülent(1992), *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları 1918-1920*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Tanör, Bülent(1998), *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.
- Tekeli, İlhan, İlkin, Selim(1983), "Bölgesel Kurtuluş Savaşından-Ulusal Kurtuluş Savaşına", *Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları (Sempozyum)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, s.270-301.
- Tekeli, İlhan, İlkin, Selim(1989), *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim Tahtakılıç Bey*, Ankara: TTK Yay.
- Tekeli, İlhan- İlkin Selim(1991), "Aydın Cenub Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesinin Kongre Mukarreratıyla Nizamnamelerini Mübeyyin Risale Üzerine", *Uluslararası II. Atatürk*

Sempozyumu, C.1, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, s.231-301.

Tekin, Saadet(1997), *Tanzimattan Cumhuriyet'e Nazilli*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İnkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Tunaya, Tarık Zafer(1952), *Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952)*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Turan, Şerafettin, "Kurtuluş Savaşında Kongreler" *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri*, Ankara 1975.

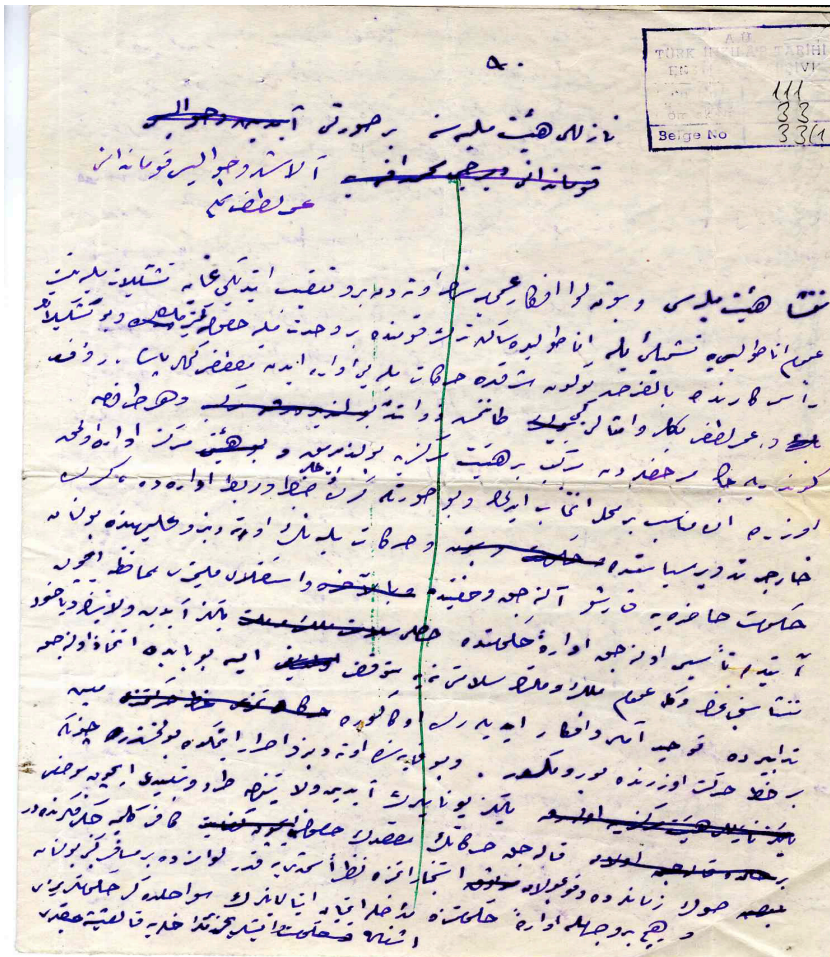
Türk İstiklal Harbi II/1Batı Cephesi, Ankara 1963.

Türkeş, Ünal(1973), *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul: Karaca Ofset.

Tütenk, M. Akif(1949), *Milli Mücadele de Denizli*, İzmir: Denizli Öğretmenler Yardımlaşma Derneği Yayını.

EKLER

EK 1: Nazilli Heyet-i Milliyesi'ne ve Alaşehir Havalisi Kumandanı Ömer Lütfü Bey'e, Şarktaki Harekat-ı Milliye'ye Katılmayı Davet Eden Yazı. *TİTE Arşivi K.111, B.33, A.3*



EK 3; Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'nden Alınan 13 Kanun-ı Sani 1336 Tarihli İstihbarat Raporu. TİTE Arşivi, K.18, B.63, A. 1, 14.01.1336.

